

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

Vznik a vývoj Ženského listu (1892-1914)

The foundation and evolution of "Ženský list" (Women's Journal) (1892-1914)

Bakalářská práce

Dominika Marsová

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Večeřa, Ph.D.

Brno 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedené v bibliografii.

V Brně, dne 1. ledna 2013

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce, PdDr. Pavlu Večeřovi, Ph.D., za jeho ochotu, trpělivost, cenné rady a připomínky k mé bakalářské práci.

Anotace

Práce pomocí historiografických metod zkoumá vznik a vývoj sociálně-demokratického dvoutýdeníku (a následně týdeníku) Ženský list (1892-1914). Práce sleduje vznik Ženského listu v Brně, jeho následný přesun do Prahy a nakonec dopad první světové války na jeho další pokračování ve formě štěpení na jiné listy na základě jejich politického zaměření. V jednotlivých kapitolách autorka rozebírá strukturu a vzhled periodika, jeho finanční problémy, distribuci a cenzurní zásahy do listu.

Klíčová slova

Ženský list, Karla Máchová, emancipace, ženská otázka, ženy, Rakousko-Uhersko, sociální demokracie, tisk, časopis, noviny, politický tisk, ženský tisk, redakce, volební právo, historiografický výzkum, případová studie

Annotation

By using historiographical methods, this thesis examines the foundation and evolution of a social-democratic biweekly (later weekly) magazine called Ženský list/Women's Journal (1892-1914). The research follows the foundation of Ženský list in Brno, its subsequent relocation to Prague and finally the impact of World War I on its further development in a form of splitting into different magazines, based on their political orientation. In component chapters, the author examines the structure and design of the paper, its financial problems, distribution and censorship.

Keywords

Ženský list, Women's Journal, Karla Máchová, emancipation of women, women, Austria-Hungary, social-democratic party, press, magazine, newspaper, political press, women's press, editorial staff, right to vote, historiographical research, case study

Obsah

1. Úvod	7
1.1 Téma a cíl práce	7
1.2 Výzkumné otázky.....	7
1.3 Metodika práce a členění látky.....	8
1.4 Pramenná základna.....	10
1.5 Stav zpracování tématu	11
2. Situace v českých zemích na konci 19. století: politika, tisk a ženská práva.....	13
2.1 Tištěná média 90. let 19. století.....	14
2.2 Počátky dělnického hnutí a sociálně-demokratického tisku.....	15
2.3 Ženské hnutí a ženský tisk v českých zemích	16
3. Postavení pracující ženy ve společnosti přelomu 19. a 20. století	18
4. Založení Ženského listu a jeho vývoj v Brně (1892-1900).....	20
4.1 Vznik Ženského listu a počáteční změny v jeho administraci	20
4.2 Problémy spojené s názvem listu	24
4.3 Vzhled listu	25
4.4 Struktura listu	26
4.5 Ekonomické záležitosti.....	28
4.6 Cenzura.....	30
4.7 Distribuce	32
5. Přesun Ženského listu do Prahy a jeho vývoj v Praze (1901-1914).....	34
5.1 Přesun redakce z Prahy do Brna a změny v administraci listu.....	34
5.2 Osobnost Karly Máchové.....	37
5.3 Změny ve vzhledu listu	42
5.4 Změny ve struktuře listu.....	43
5.5 Ekonomické záležitosti.....	45
5.6 Cenzura.....	46
5.7 Distribuce	47
6. Dopad první světové války na Ženský list	49
6.1 Pozastavení listu ze začátkem první světové války.....	49
6.2 "Znovuobnovení" listu po první světové válce	49
6.3 Nástup levice a štěpení listu	50
6.3.1 Komunistka	51
6.3.2 Ženské noviny	52

7. Diskuze.....	54
8. Závěr.....	55
Přílohy	58
Seznam použité literatury	74
Seznam pramenů	77
Seznam příloh.....	79
Jmenný rejstřík	81

Celkový počet slov: 18 378

1. Úvod

1.1 Téma a cíl práce

Cílem této práce je zmapovat historiografickými metodami vznik a vývoj sociálně-demokratického deníku *Ženský list*, který byl založen v roce 1892 v Brně a jako jeden z mála politických listů se zabýval problematikou žen, jejich právy a pomáhal informovat ženy, které se na přelomu 19. a 20. století hlásily k sociální demokracii, o současné politické situaci, o problémech žen dělnické třídy - jak v českých zemích, tak i ve světě, a snažil se je povzbudit k jejich vlastnímu přičinění o zrovnoprávnění žen s muži.

Důvodem k výběru tohoto tématu byla možnost zkombinovat mé poznatky z obou studijních oborů - mediální a genderová studia - a také fakt, že vznik a vývoj celé činnosti *Ženského listu* dosud nebyl v žádné publikaci důsledně zpracován. Časopis byl v minulosti zmiňován často pouze v souvislosti s Karlou Máchovou¹ nebo byl také kvůli svému názvu i v odborných publikacích chybně zaměňován se *Ženskými listy*, vedenými v tomto období Eliškou Krásnohorskou.

1.2 Výzkumné otázky

V rámci této práce bych chtěla zkoumat následující čtyři témata a dospět k odpovědím na otázky, které se k nim vztahují:

1. Vývoj listu

- Jak *Ženský list* vznikl, a jak se od roku 1892 do roku 1914 vyvíjel?
- Proč přestal být s první světovou válkou *Ženský list* vydáván - případně jaké časopisy převzaly jeho funkci?

2. Personální zázemí

- Jaké bylo personální složení redakce a jakou roli v něm hrály ženy, a jakou muži?
- Jak fungovala redakce *Ženského listu*?
- Kdo list distribuoval a jak tato distribuce probíhala?

3. Struktura, obsah a forma listu

- Jak vypadala struktura listu?

---

¹ Zodpovědná redaktorka *Ženského listu* mezi lety 1901-1914, také učitelka a první žena-kandidátka do českého zemského sněmu.

- Jakými změnami co se týče rubrik a formy *Ženský list* prošel?
- Byl list cenzurován?

4. Hospodaření listu

- Jaká byla finanční situace listu?
- Jakých nákladů list dosahoval?
- Jaké byly rozdíly mezi platy redaktorek a redaktorů listu?
- Jak se v průběhu času proměňovala cena jednotlivých čísel?
- Jak probíhala distribuce *Ženského listu*?

1.3 Metodika práce a členění látky

Svou práci jsem pojala jako historiografický výzkum.² Josef Bartoš definuje historiografii jako *"vědu, která zkoumá minulost lidské společnosti v určitém čase a prostoru, v celé její komplexnosti a konkrétnosti, od jejího vzniku až po současnost, a to v zájmu poznání zákonitostí jejího vývoje pro současnost a budoucnost."*³ Práce byla koncipována jako případová studie a jako hlavní předmět svého zkoumání jsem si zvolila historii časopisu *Ženský list*. K jejímu zkoumání jsem využila několika historiografických metod.

Z velké části jsem na svůj výzkum aplikovala tzv. přímou metodu, tedy postup, kdy *"minulost poznáváme a popisujeme prostřednictvím jednoho či více pramenů. Tento pramen z popisované minulosti vyrůstá a bezprostředně o ní vypovídá."*⁴ Hlavním zdrojem mi v tomto smyslu byla především nápomocná jednotlivá vydání časopisu *Ženský list*.

Přímou metodu však nelze aplikovat samostatně, a proto jsem zároveň s ní užívala také metody nepřímé. Jedná se o takovou metodu, kdy se využívá pramenů, které mohou historikovi pomoci analogicky aplikovat situace týkající se obdobné (např. obecnější) zkušenosti na zkušenost zkoumanou (konkrétní).⁵ Této metody jsem užila například při pojednávání o tiskových zákonech platných během přelomu 19. a 20. století (v období vydávání *Ženského listu*) - konkrétně například ohledně paragrafů, týkajících se kolků na vydávání týdeníků.

---

² Hlavní použitou citační normou v této práci je norma stanovená katedrou mediálních studií a žurnalistiky Masarykovy univerzity, nicméně jsem vzhledem k povaze své práce, považovala za důležité více detailně informovat o použitých článcích z tisku (uvést den vydání atd.), a proto jsem u těchto publikací využila také normy historiografické citace.

³ Hroch 1985: 10.

⁴ Tamtéž, s. 204.

⁵ Tamtéž, s. 205.

O výzkumu pojednávám především prostřednictvím tzv. diachronního přístupu (souběžně s časovou osou),⁶ a to progresivní metodou, tedy "zachycením minulé události tak, jak po sobě následovaly od doby starší k době novější."⁷ Touto metodou zachycuji především úvodní podkapitoly jednotlivých hlavních kapitol, ve kterých zkoumám přímo vývoj *Ženského listu* v daném časovém období.

Další podkapitoly, jako např. ekonomické záležitosti listu, jeho strukturu a formu zkoumám pomocí synchronního přístupu - respektive jeho strukturní metody, kdy badatel porovnává různé na sobě nezávislé prvky celku a zkoumá tak jeho vnitřní strukturu.⁸

V rámci práce jsem měla možnost u některých drobnějších částí svého výzkumu částečně použít také několika dalších metod - například metody kvantitativní⁹ (např. při vytváření statistik nákladů listu), metody komparativní¹⁰ (např. při porovnávání různých, ale velmi obdobně nazvaných ženských listů) a také metody periodizace.¹¹

Právě periodizace pro mne byla důležitá při rozčlenění hlavní části mé práce na jednotlivá období - vývoj *Ženského listu* v Brně, vývoj v Praze a další vývoj po první světové válce. Celkem je má bakalářská práce rozdělena do pěti částí. Nejprve bylo mým cílem zasadit vývoj *Ženského listu* do historického a společenského kontextu. V druhé kapitole se tedy zabývám politickou situací v českých zemích na konci 19. století, konkrétně poté představuji sociálně-demokratické hnutí a jeho tisk, vysvětluji tiskové poměry této doby a kapitolu uzavírám nastíněním situace ženského hnutí v tomto období u nás a situaci ženského tisku. V další části (ve 3. kapitole) se poté zmiňuji o genderových konceptech, které se váží k postavení žen v této době, abych objasnila problematiku, která byla těsně spjata s důvody vzniku listu.

Hlavní část práce tvoří další tři kapitoly, které už se zaměřují výhradně jen na vznik a vývoj *Ženského listu*. V první z nich (kapitola č. 4) se nejprve zabývám vznikem *Ženského listu* v Brně, jeho počátečním vývojem a změnami, ke kterým v tomto období v rámci redakce a co se týče samotného listu došlo. V této části je zachyceno především období od roku 1892 až 1900 do doby, než se redakce časopisu přesunula do Prahy.

Pátá kapitola zachycuje období od roku 1900 po rok 1914, tedy období pražské administrace až do začátku první světové války, kdy byl list pozastaven. Zabývám se zde

---

⁶ Hroch 1985: 208.

⁷ Tamtéž, s. 209.

⁸ Tamtéž, s. 212-213.

⁹ Tamtéž, s. 215.

¹⁰ Tamtéž, s. 234.

¹¹ Tamtéž, s. 239.

důvody, které vedly k přesunu redakce do Prahy a důležitou část této kapitoly tvoří také představení nejvýznamnější osoby *Ženského listu* - redaktorky Karly Máchové, která se později stala první českou (ač neúspěšnou) kandidátkou do českého zemského sněmu.

Závěrečná kapitola (kapitola č.6) poté zkoumá situaci po první světové válce, kdy se list rozštěpil do několika dalších časopisů, na základě politického zaměření.

1.4 Pramenná základna

K vypracování této práce mi byly především nápomocny knihovny v Brně (Moravská zemská knihovna), v Praze (Národní knihovna České republiky) a v Olomouci (Vědecká knihovna v Olomouci), kde jsem našla čísla *Ženského listu* z let: 1892, 1894-1902, 1904-1905, 1907-1908 a 1911-1914, a také jubilejní číslo k 45 letům vydávání *Ženských novin* z roku 1937. Problémem, na který jsem zde narazila byla především chybějící čísla některých ročníků, nebo celé ročníky, které kvůli závažnému poškození nejsou dostupny. Z toho důvodu v mé práci například chybí bližší reflexe struktury "*Ženských novin*" jakožto pokračovatele *Ženského listu* mezi lety 1919 až 1921.

Dalším zdrojem pro mne poté byl Moravský zemský archiv, kde se mi ve spisech z policejního ředitelství v Brně (fond B-26) podařilo také nalézt několik informací, ze kterých jsem také čerpala v rámci této práce. Konkrétně jsem prohledávala kartony č. 850 - Soupis brněnských novin, č. 851 - Soupis vydávaných periodik (1855-1932), č. 2205-B - Československá sociální demokracie, č. 2767 - Seznam zaniklých novin, č. 2771 - Výkazy o nákladu novin, č. 2776 - Seznamy politických tisků (1906-1922) a č. 2782 - Censura tisku (1863-1912). Informace o *Ženském listu* jsem však našla pouze v kartonech č. 2205-B, 2767, 2771 a 2776.

V jiných archívech - především co se týče vývoje listu v Praze - jsem bohužel informace o tomto periodiku nenašla. V archivu Národní knihovny České republiky v Praze je sice dostupná sbírka článků Karly Máchové ze *Ženského listu*, ale kvůli povaze mé práce mi tato sbírka nebyla příliš užitečná, neboť jsem se nezaměřovala na obsahovou analýzu článků, ale na strukturu a historii listu.

Z toho důvodu byla mým hlavním zdrojem především celá čísla *Ženského listu* mezi lety 1892 a 1914 a periodik s nimi spjatých, nebo na něj navazujících - především *Ženských novin*. Informace o nákladech tohoto periodika během jeho vývoje v Praze jsem čerpala téměř výhradně z článků ze *Ženského listu*. Uznávám, že tato čísla mohou být značně nepřesná, neboť nestanovují konkrétní období, ze kterého je náklad uváděn, a také mohla být časopisem

zaokrouhlována, či zvyšována například pro lepší dojem. Proto je třeba čísla nákladů během vývoje listu v Praze brát jen jako přibližná.

Pro základní informace ohledně ženských periodik vycházejících v Rakousku (*Frauenblätter* a *Arbeiterinnen-Zeitung*), které jsem v českých knihovnách nenalezla, mi byla především nápomocná online knihovna rakouské literatury - ALO (Austrian Literature Online),¹² která umožňuje otevřený přístup k několika tisícům vybraných knih a tiskovin.

K vypracování historického kontextu jsem využila několik publikací o historickém vývoji českých zemí za Rakouska-Uherska od Karla Schelle. Pro zpracování stavu tisku (především sociálně-demokratického) na přelomu století, jsem využila od autorů Bednařík - Jirák - Köpplová. Nápomocny mi v této části práce byly také jednotlivé zákony z konce 19. století, jako tiskový zákon z roku 1863 nebo zákon o právu shromažďovacím z roku 1867. Co se týče ženské otázky v této době, mi hlavním zdrojem informací byly knihy Mileny Lenderové. Ke kapitole vysvětlující genderové koncepty související s postavením žen v tomto období jsem využívala především texty dvojice autořů Renzetti - Curran a také Mileny Lenderové a Petra Pavlíka.

1.5 Stav zpracování tématu

V literatuře je *Ženský list* nejčastěji zmiňován jako příklad novinářské tvorby žen na přelomu 19. a 20. století, a to společně s dalšími časopisy jako byla *Ženská revue*, *Ženské listy* nebo *Ženský svět*.

Existuje však také několik publikací, které se *Ženskému listu* věnují trochu blíže. Především Milena Lenderová ve svých knihách ve zkratce zmiňuje například vznik *Ženského listu* v Brně a jeho přesun do Prahy, a to hlavně v souvislosti se snahou českých žen vstoupit do politiky - především tedy ve spojení s osobností Karly Máchové, jejíž kandidatuře se Lenderová věnuje mnohem detailněji. Přesunem *Ženského listu* do Prahy se krátce také věnuje Renata Wohlgemuthová.

Ze všech témat spjatých se *Ženským listem* se právě Karle Máchové věnuje odborná literatura nejpodrobněji. Velmi detailní biografii Karly Máchové vypracovala například Eva Uhrová, ve které částečně pojednává také o její práci v *Ženském listu*. Většina ostatních autorů se však ve svých pracích o Karle Máchové zmiňuje téměř jenom v souvislosti s její politickou činností - jako například Pavla Horská, Jiří Kořalka nebo Jana Malínská.

---

¹² Dostupná z: <http://www.literature.at>

Obecně by se dalo říci, že dostupná literatura se o *Ženském listu* zmiňuje jen velice povrchně, a zaměřuje se především na jeho nejvýznamější osobnost - Karlu Máchovou. Podrobnější informace ohledně vzniku a vývoje tohoto časopisu, stejně jako ohledně jeho redakce, formy, struktury, finanční situace, distribuce nebo například cenzorních zásahů, však v odborné literatuře nenajdeme.

Jelikož bylo mým cílem zaměřit se v této práci pouze na vznik a vývoj *Ženského listu* mezi lety 1892 a 1914 - tedy v období, kdy náležel pod správu Československé sociálně demokratické strany dělnické, levicoví pokračovatelé listu (komunistický *Ženský List*, *Komunistka* a *Rozsévačka*) po první světové válce jsou v práci zmíněni jen okrajově, stejně jako je okrajově zmíněn také jeho jediný sociálně-demokratický následovník - *Ženské noviny*. Levicovými pokračovateli *Ženského listu* se detailněji věnoval Petr Šámal.

2. Situace v českých zemích na konci 19. století: politika, tisk a ženská práva

Konec 19. století byl v českých zemích především ve znamení politických změn. Od roku 1848 u nás fungovala jediná česká politická strana - Národní strana, avšak postupem času se v rámci této strany vytvořily určité názorové diference. Radikální křídlo - tzv. mladočeši (v čele s Karlem Sladkovským) a konzervativní křídlo - tzv. staročeši (v čele s Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Riegerem). Zatímco staročeši zastupovali nejvyšší a nejmovitější vrstvy českého národa, mladočeši cílili na movité měšťany, kteří nepatřili k honoraci, zámožné sedláky a teprve vznikající buržoazii.

I po vzniku Rakousko-Uherska (1867), zůstala situace mezi dvěma frakcemi Národní strany napjatá. Důvodem byly především rozdíly v ideách a cílech těchto dvou stran. Zatímco staročeši požadovali národní rovnoprávnost a po rakousko-uherském vyrovnání začali uplatňovat taktiku pasivní rezistence¹³ na protest proti bezohlednosti německé většiny, radikální mladočeské hnutí nebylo takového způsobu protestu zastáncem. Definitivně se mladočeši osamostatnili v roce 1874, kdy založili vlastní politickou stranu - Národní stranu svobodomyšlnou.

V roce 1890 se staročeši zúčastnili společně s německými liberály a rakouskou vládou vyjednávání ve Vídni o tzv. punktačních člancích.¹⁴ Mladočeši na tato vyjednávání však přizváni nebyli, a jejich rozladění a nesouhlas s punktacemi dali následně české veřejnosti najevo v rámci své předvolební kampaně. Velká část české veřejnosti, která byla proti zavedení takovéto dohody, se postavila na stranu mladočechů, kteří ve volbách do říšské rady v roce 1891 zvítězili. Toto vítězství je poté vyneslo do pozice dominantní strany, avšak již během 90. let se stranická scéna začala rozrůstat.

Díky postupným reformám v letech 1873, 1882, 1896 a 1907 došlo k rozšíření volebního práva i na méně movité vrstvy a postupně bylo zavedeno všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo - aktivní pro muže od 24 let a pasivní od 30 let.¹⁵ Ženám však toto právo zatím nenáleželo.

Mezi nově vzniklá politická uskupení patřilo realistické hnutí (Realisté), agrární hnutí (Česká strana agrární), pokrokařské hnutí (Lidová strana pokroková) a také dělnické hnutí

---

¹³ Pasivní rezistence znamenala neúčast na zasedání říšské rady

¹⁴ Punktače by znamenaly česko-německé vyrovnání, tedy rozdělení českých zemí jazykově na česko-německou a německou část, což bylo pro českou veřejnost velmi nevýhodné, nicméně staročeši jej pokládali za kompromis.

¹⁵ Schelle - Man 2011: 22.

(Československá sociálně demokratická strana dělnická). Hlavním mluvčím těchto stran se posléze stal stranický tisk.

2.1 Tištěná média 90. let 19. století

Po represi tisku, ke které došlo v 50. letech 19. století za doby tzv. bachovského absolutismu,¹⁶ se po skončení Bachovy vlády tiskařské poměry od 60. let výrazně uvolnily a tisk se začal (především názorově) rozvíjet.

Ke zmírnění tiskových opatření přispěla idea založení politických novin. Dne 14. června 1860 František Ladislav Rieger (za staročechy) předložil rakouskému císaři memorandum se svou žádostí o koncesi na *Národní listy*. Císař memorandum přijal, avšak koncesi neodsouhlasil. Teprve v listopadu, kdy byla císaři předložena koncese opět na ten stejný deník, ale tentokrát politicky neaktivní osobou - Juliem Grégrem, a zároveň o ni pro deník *Čas* požádal Alois Krása, byla oboum listům koncese udělena.

V této době došlo k úpravě tiskové legislativy, která nastolila podmínky tiskové svobody. Hlavním zákonem, který upravoval podmínky pro vydávání tisku od 60. let,¹⁷ byl nový říšský tiskový zákon ze 17. prosince 1862 (vydaný v lednu 1863).¹⁸ Ten rušil téměř veškerá tisková nařízení z roku 1852 a zavedl nařízení nová (případně zmiňoval, která stará nařízení zůstávají v platnosti), mezi které náležela především úprava vydávání periodického tisku, cenzura a zákaz pouličního prodeje tisku. Novinový kolek i inzertní daň zůstávaly stále v platnosti a zrušen byl systém výstrah.¹⁹

Tiskový zákon z roku 1863 byl v pozdějších letech v několika bodech postupně upravován. V roce 1869 byly zavedeny tiskové porotní soudy, v roce 1874 byla zrušena inzertní daň, v roce 1894 zrušeny kauce a v roce 1899 byl zrušen novinový kolek.²⁰

Během druhé poloviny 19. století došlo k obrovskému nárůstu počtu vydávaných periodik: od roku 1863 do roku 1895 se jak počet politických listů, tak i odborných listů zvýšil hned dvanáctkrát.²¹

---

¹⁶ Bachovský absolutismus (neboli neoabsolutismus), je způsob vlády, kterým se proslavil rakouský státní ministr Alexander Bach (1849-1859). Vyznačoval se například zavedením přísné cenzury, omezením vydávání knih a omezenou svobodou projevu (Schelle - Schelleová 2009: 58; Prokop 2005: 35).

¹⁷ Tiskový zákon z roku 1863 platil po celou dobu fungování Rakousko-Uherska (s výjimkou období 1. světové války), a také v meziválečném období (1918-1939), pouze s několika úpravami (uvedené v textu výše) a např. s doplněním o tzv. "malý tiskový zákon" v roce 1933 (Kubíček 1982: 6).

¹⁸ Plné znění tiskového zákona z r. 1863 dostupné z <http://www.koncelik.eu/tiskovy-zakon-3-1863/> (23.10.2012); také Salák - Tauchen 2009.

¹⁹ Systém výstrah, který platil od roku 1851, znamenal, že po dvou úředních výstrahách došlo k zastavení listu (Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 100).

²⁰ Kolářová 2005.

Mezi hlavní účely tehdejších tištěných médií patřilo seskupení jednotlivců (resp. čtenářů) do skupin (tzv. "široká kolektivizace"),²² na základě toho, s jakými názory se ztotožňovali. K tomu velkou měrou přispěly právě politické listy, které strany využívaly k propagaci svých ideí a mohly díky nim oslovovat nové potenciální voliče, a také si udržet ty stávající.

Mezi nejvýznamější tiskové orgány politických stran na přelomu století patřila následující periodika: *Hlas národa* (Staročesi), *Národní listy* (Mladočesi), *Lidové noviny* (Moravská strana lidovo-pokroková), *Naše doba* a *Čas* (Realisté), *Samostatnost* (Státoprávní pokroková strana), *Selské listy* (Česká strana agrární), *České slovo* (Národně sociální strana) a *Právo lidu* a *Rovnost* (Československá sociálně demokratická strana dělnická).

Právě posledně zmíněný dělnický tisk zaznamenal na konci 19. století velký nárůst jednotlivých časopisů, což bylo přímým důsledkem rozvoje dělnického hnutí.

2.2 Počátky dělnického hnutí a sociálně-demokratického tisku

Dělnické hnutí, které mělo především zájem o zlepšení postavení pracující dělnické třídy, se na území Rakousko-Uherska formovalo již od 60. let 19. století a postupně se dostávalo i do politiky. Jeho rozvoj umožnil především shromažďovací zákon z listopadu 1867,²³ a také tzv. prosincová ústava z roku 1867, která v článku 12 udělovala rakouským občanům právo shromažďovat se a vytvářet spolky.²⁴ První rakouský dělnický spolek byl založen ještě téhož roku ve Vídni a v českých zemích se s prvním setkáváme v roce 1869, kdy byl v Brně založen Všeobecný dělnický spolek,²⁵ jehož spoluzakladatelem byl Josef Hybeš, který se později angažoval také v redakci několika moravských dělnických listů.

Celorakouská sociálně-demokratická strana vznikla v roce 1874 a později na sjezdu v Břevnově (4. dubna 1878) byla z organizačních důvodů u nás založena také její česká odnož pod názvem Sociálně demokratická strana československá.²⁶ Od rakouské strany se česká

---

²¹ Zatímco v roce 1863 existuje pouze 10 politických listů a 17 odborných časopisů, v roce 1895 už se vydává politických listů 120 a 210 odborných časopisů (Pavlů 2008: 5).

²² Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 110.

²³ Plné znění zákona o právu shromažďovacím (vyd. 15.11.1867) je dostupné z:

<http://www.shromazdovacipravo.cz/index.php/dalsi-dokumenty/14-zakon-1351867-r-z-o-prave-shromazdovacim> (27.10.2012)

²⁴ "Rakouští občané státní mají právo se shromažďovati a spolky činiti. Jak se těchto práv má užívati, ustanovuje se zvláštními zákony." z.142/1867 (Franěk 2009: 81)

²⁵ Pavlů 2008: 13.

²⁶ Beránková - Malec 1976: 25.

frakce oficiálně osamostatnila v roce 1893, jako Československá sociálně demokratická strana dělnická.²⁷

Ústředním listem strany se v roce 1897 stalo *Právo lidu*, který však zdaleka nebyl prvním listem, který by hájil zájmy dělnického hnutí a sociální demokracie jako takové. Prvními dělnickými časopisy na českém území byly *Hlásník* a *Dělník*,²⁸ a později se do popředí dostaly také *Dělnické listy* nebo *Budoucnost*.²⁹ Za zmínku stojí také například brněnská *Rovnost* (ve které jako redaktor působil již zmíněný Josef Hybeš), která vycházela již od roku 1885, a jako jeden z mála listů 19. století vychází až dodnes. Kolem přelomu století mezi sociálně-demokratickým tiskem působily také například časopisy *Hlas lidu*, *Duch času*, nebo co se týče brněnských listů se zde tiskly *Červánky*, *Rašple*, a také jediný zástupce dělnického tisku, který byl určen ženám - *Ženský list*.

2.3 Ženské hnutí a ženský tisk v českých zemích

Od konce Velké francouzské revoluce, docházelo v Evropě k modernizaci politického života, která s sebou nesla také představu rovných lidských práv. Souběžně se také vyvíjelo ženské hnutí, jehož hlavním cílem bylo zrovnoprávnit muže a ženy. Až do začátku 20. století - probíhala tzv. první vlna feminismu, která ve svém důsledku dosáhla hned několika ze svých hlavních cílů: především co se týče volebního práva a vzdělávání žen.³⁰

Zprvu neměly české ženy na konci 19. století příliš mnoho příležitostí jak se k politice dostat: volební právo totiž směli využívat pouze muži³¹ a navíc existoval zákaz účasti žen v politických spolecích a stranách.³² Ani tato omezení ale české ženy nedonutila k radikálním krokům. České ženské hnutí bylo totiž velmi charakteristické svou umírněností – především v porovnání s agresivními protesty, které byly obvyklé například u sufražetek ve Velké Británii.³³

Ani samotné politické strany navíc až do 90. let neprojevovaly o ženské hnutí a ženská práva zájem. První stranou, která poprvé v českých zemích ženskou otázku a požadavek o

---

²⁷ Tomeš - Malínský.

²⁸ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 119.

²⁹ Beránková - Malec 1976: 26.

³⁰ Volební právo české ženy získaly až po skončení první světové války, kdy v červnu 1919 proběhly první volby do obecních zastupitelstev nově vzniklé Československé republiky, ve kterých směly volit i ženy i přesto, že rovné volební právo nebylo ještě ukotveno v ústavě. Ústava, která toto právo oficiálně stvrzovala vyšla 29. února 1920 (Lenderová 2009: 464).

³¹ Jedinou výjimkou byly ženy z velkostatkářské kurije (Lenderová 2009: 458).

³² Horská 1999: 105-106.

³³ Např. držení protestní hladovky nebo používání násilí (Willoughby 2004: 73-74).

rovné volební právo (stejně pro muže i pro ženy) zařadila do svého programu, byla Československá sociálně demokratická strana dělnická.³⁴

Jelikož ženy nemohly samy tvořit politické strany, a ani být jejich součástí, prostorem pro debaty o ženské otázce se staly jednak nově vznikající ženské a dívčí spolky a ústavy (např. Americký klub dam, Ženský výrobní spolek nebo Vesna), a především poté ženský tisk.

Jako první český ženský časopis vznikly na krátkou dobu jako příloha *Květu* v roce 1871 *Ženské listy*,³⁵ které však brzy zanikly kvůli nesouhlasu nového majitele listu, kterým byl Julius Grégr, s jejich obsahem.³⁶ To však zájemce o vydávání *Ženských listů* neodradilo, a v roce 1873 se *Ženské listy* začaly vydávat nanovo, a od roku 1875 už pod vedením významné české spisovatelky Elišky Krásnohorské,³⁷ se kterou je spjata hlavní éra tohoto časopisu.

Mezi další ženské časopisy, které na přelomu století postupně vznikaly, patřil například *Ženský svět*, *Ženská revue*, *Ženské snahy* nebo *Ženský obzor*. Hlavním obsahem všech těchto listů byla sice ženská otázka, ale k otázce účasti žen v politice se často vůbec nevyjadřovaly.³⁸

Prvním ženským časopisem, který se začal zajímat i o politické ambice žen, se díky postupné otevřenosti Československé sociální demokracie vůči ženským politickým právům v roce 1892 stal sociálně-demokratický *Ženský list*.

---

³⁴ Lenderová 2009: 459.

³⁵ Nezaměňovat s *Ženským listem*.

³⁶ Osvaldová 2004: 27.

³⁷ Lenderová 1999: 268.

³⁸ Tamtéž.

3. Postavení pracující ženy ve společnosti přelomu 19. a 20. století

Většinová představa o úkolu ženy ve společnosti se v 18. a 19. století držela tradičních hodnot. Bylo tedy obvyklé od ženy předpokládat, že se brzy vdá, bude mít několik dětí a na starost bude mít především jejich výchovu a údržbu domácnosti. Této očekávané roli ženy ve společnosti se již v 19. století zažilo označení tzv. tří K: "Kinder, Küche, Kirche",³⁹ případně také tzv. „ideologie rodinného krbu“⁴⁰ - tedy zatímco mužům patřila sféra veřejná, ženy byly ponechány sféře domova.

V důsledku průmyslové revoluce však postupem času většina žen - především z chudších, dělnických, vrstev - zjistila, že rodina z platu manžela/otce nemůže vystačit. Proto začaly ženy mnohem více pronikat do oblasti trhu práce - tedy do sféry, která byla společností považována spíše za doménu mužů.⁴¹ V naší společnosti navíc existuje tzv. genderovaná dělba práce, podle které jsou určitá povolání vykonávána v zásadě muži a jiné v zásadě ženami. Toto rozdělení pramení především ze stereotypů, která se k jednotlivým pohlavím váží, na základě jejich biologických předpokladů - např. muž - silný a aktivní; žena - slabá a pasivní.

Práce, která tak byla ženám nabízena byla většinou opakujícího se charakteru a taková, pro jejíž vykonávání nebylo třeba příliš odborného vzdělání - ženy totiž po většinu 19. století v českých zemích nemohly studovat na vysokých školách.⁴² Většina žen si tak našla zaměstnání jako dělnice, dále poté jako služky nebo nádenice.⁴³

Nerovnosti mezi muži a ženami se v rámci povolání projevovaly také v platovém ohodnocení: ženy dosahovaly nižších platů než muži.⁴⁴ Důvodem byly opět ve společnosti přetrvávající androcentrické⁴⁵ ideologie, v rámci kterých byla mužská práce považována za více hodnotnou než práce ženská.⁴⁶ Platy žen tak byly pro jejich rodiny spíše doplňkovým finančním příjmem, zatímco hlavní příjem pocházel z platů mužů/manželů/otců.

Za první ekonomicky nezávislou profesí bylo považováno učitelství, do kterého postupem 19. století začalo vstupovat množství žen v celém Rakousko-Uhersku.⁴⁷ Učitelství bylo také

---

³⁹ Štěpánová - Secká - Sochorová 2001: 57.

⁴⁰ Abrams 2005: 7.

⁴¹ Pavlík 2005: 32

⁴² Česká univerzita, která poprvé umožnila ženám studovat v roce 1895, byla Filozofická fakulta české univerzity Karlo-Ferdinandovy (dnešní Univerzita Karlova); první ženou, která odpromovala (z lékařské fakulty) byla v roce 1902 Anna Honzáková (Renzetti - Curran 2005: 267, Štrbáňová 2008).

⁴³ Lenderová 1999: 256.

⁴⁴ Pavlík 2005: 33.

⁴⁵ Androcentrismus - představa, že muži jsou nadřazeni ženám (Renzetti - Curran 2005: 103).

⁴⁶ Pavlík 2005: 32.

⁴⁷ Lenderová 1999: 254.

jednou z mála profesí, ke které se ženám mohlo dostat patřičného vzdělání - v Předlitavsku vznikaly pedagogické vzdělávací instituce pro muže i ženy již od roku 1869 a v roce 1896 již na českém území vyučovalo na 20 000 osob, z toho 28% žen.⁴⁸

Ženy, které takto finančně vypomáhávaly svým rodinám, však postupně začaly pociťovat, že nesou tzv. dvojitá břemena.⁴⁹ I přesto, že v průběhu dne těžce pracovaly, stále na ně po příchodu z práce doma čekala druhá, neplacená, práce - a to jejich zodpovědnost za vedení domácnosti a starost o rodinu.

Veškerá tato znevýhodnění postupně vedla k boji o emancipaci žen a boji za jejich rovná práva. Tento boj však byl v českých zemích praktikován velmi umírněným způsobem - především prostřednictvím diskuzí v ženských spolcích a článků v ženském tisku.

---

⁴⁸ Lenderová 1999: 254-255.

⁴⁹ Pavlík 2005: 33.

4. Založení Ženského listu a jeho vývoj v Brně (1892-1900)

4.1 Vznik Ženského listu a počáteční změny v jeho administraci

Začátkem 90. let 19. století, kdy sociálně-demokratické hnutí v našich zemích začínalo ve svém programu pomalu prosazovat i ženskou rovnoprávnost, si ženy⁵⁰ počaly uvědomovat potřebu prostoru, prostřednictvím kterého by mohly hájit své ženské zájmy a zároveň zájmy sociální demokracie. Jediné dostupné ženské politické časopisy byly však psány pouze německy. Vytvořil se tedy nápad založit ženský časopis, který by této potřebě dostál, a to v českém podání.

Věra Krčková, jedna z pozdějších redaktorek *Ženského listu*, ve svých vzpomínkách na jeho založení, zmínila setkání brněnských žen, na kterém Mína Hybešová (pozdější vydavatelka listu) přišla s nápadem založit český ženský list: "*Co myslíte, holky, my bychom mohly mít také ženský český časopis. Vždyť ta Vídeň je tak daleko a naše ženský ji ani hrubě neznají. Která umí německy, ať si bere časopis vídeňský a my si vydáme náš časopis v Brně. Ještě dnes promluví s Pepíkem!*"⁵¹

V červnu roku 1891 se ve Vídni konal druhý celoříšský sjezd strany. Celkem 22 delegátek zde vyslovilo požadavek založit ženský časopis v českém jazyce a tento požadavek byl spoluzakladatelem *Rovnosti* - novinářem Janem Opletalem zpracován v návrh, který se na sjezdu počal řešit.⁵² Stejný požadavek poté podaly také zástupkyně německé frakce strany, což značně usnadnilo proces jeho přijetí. Rakouský politik Victor Adler doporučil, aby o vydávání českého ženského listu rozhodlo Brno⁵³ a o vydávání německého zase Vídeň.⁵⁴ Zatímco tedy již v lednu následujícího roku ve Vídni vznikl ženský list *Arbeiterinnen-Zeitung*⁵⁵ (jako příloha sociálně-demokratického *Arbeiter-Zeitung*), v Brně se začalo pracovat na vydávání samostatného *Ženského listu*.

---

⁵⁰ Především se jednalo o manželky mužů hlásících se k sociální demokracii

⁵¹ Míneňo s Josefem Hybešem - tehdejším manželem Míny Hybešové (Krčková, Věra. "Jak byl založen Ženský list." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.5).

⁵² Karpíšková, Betty. "Bohatá historie chudého neohroženého tisku soc. dem. žen." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.3.

⁵³ Brno bylo jako místo vydávání zvoleno jednak proto, že odtud pocházelo množství dělnických žen, které se hlásily do jeho redakce (Wohlgemuthová 1965: 406), a jednak proto, že toto město bylo pověstné svými textilními továrnami (Vaňková, Anna. "Ke dvacátému jubileu Ženského Listu." *Ženský list*. R.21, 1912. č.27, 4/7, s.3), díky kterým tato oblast skýtala možnost najít další množství dělnic, které by se s ideemi listu a sociálně-demokratické strany obecně ztotožnily.

⁵⁴ "Z dějin Ženského listu." *Ženský list*. R.21, 1912, č.26, 27/6, s.2.

⁵⁵ *Arbeiterinnen-Zeitung*. R.1, 1892, č.1, 1/1, s.1.

Na "První veřejné schůzi žen a dívek jazyka českého", která se konala 17. dubna 1892 v pražských Štvanicích,⁵⁶ a kterou mimo jiné navštívil i samotný Tomáš Garrigue Masaryk, bylo opět nadhozeno téma založení ženského dělnického časopisu. *"Snad někdo namítne, že dosti jest listů jiných, avšak pokud se žen týká, není ani jediný, který by tlumočil jejich požadavky,"*⁵⁷ hájila založení listu Marie Horáková, jedna z účastnic schůze.

Vydavatelkou listu se stala Vilemína Hybešová, známá spíše jako Mína. Byla manželkou Josefa Hybeše, se kterým se seznámila ve Vídni, kde sloužila. Jelikož věděla, že manželův plat je oba neuziví, po příchodu do Brna si zařídila niťářství, prodávala pracovní obleky a jiné zboží,⁵⁸ a později se plně věnovala práci vydavatelky (a následně zodpovědné redaktorky) *Ženského listu*. Mezitím její manžel Josef Hybeš, významný brněnský politik a taktéž redaktor *Rovnosti*, byl tím, kdo napsal na policejní ředitelství v Brně a státní návladnictví ohlášení týkající se zahájení vydávání *Ženského listu*.⁵⁹

Bylo rozhodnuto, že list bude vycházet pouze dvakrát měsíčně, a to především z finančních důvodů. Připomeňme si na tomto místě tiskový zákon vydaný roku 1863, který v paragrafu §13 vydavatelům politických periodik vycházejících *"častěji nežli dvakrát za měsíc"*⁶⁰ ukládal povinnost za každý výtisk zaplatit částku 2 haléře,⁶¹ čemuž se vydavatelstvo *Ženského listu* chtělo vyhnout. Na listy vydávané dvakrát měsíčně a méně častěji se totiž novinářský kolek nevztahoval a administrace *Ženského listu* by tak tuto částku platit nemusela. Dvoutýdenní vydávání bylo stanoveno na každou druhou a čtvrtou středu v měsíci, a to vždy po 6. hodině večerní.

Již v polovině května roku 1891 se konala první porada ohledně vydání prvního čísla, na niž a na samotné první vydání si žena jednoho z administrátorů listu - Buriánová - pamatovala takto: *"Soudružky sešly se v administraci u našeho táty na Josefově č.21. Posedaly si na bedny, balíky papíru a kde se dalo. Přišly vyjednávat ceny jednotlivého čísla Ženského listu. Byly to Mína Hybešová, Krapková, Jindráčková a ještě nějaké mladší soudružky. [...] Porada nebyla ještě ukončena, když zhasla petrolejová lampa. To jako prý nebylo dobré znamení, ale soudružky se nedaly ničím zastrašit. Když vyšlo první číslo, měly jsme z toho takovou tadost,*

---

⁵⁶ V té době tato oblast nesla označení Velké Benátky.

⁵⁷ Pelcová, Pavla. "T.G. Masaryk mezi námi." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.52, 30/12, s.3.

⁵⁸ Franěk 1976: 71.

⁵⁹ Hybeš, Josef. "Statečnému bojovníku českých dělnických žen po 20letém působení." *Ženský list*. R.21, 1912, č.26, 27/6, s.4.

⁶⁰ §13 tisk. zákona č.3/1863

⁶¹ Hybeš, Josef. "Statečnému bojovníku českých dělnických žen po 20letém působení." *Ženský list*. R.21, 1912.,č.26, 27/6, s.4.

že jsme se objímaly a skákaly radostí jako malé děti. Svatosvatě jsme si slíbily, že tento list musíme udržet stůj co stůj."⁶²

První číslo *Ženského listu* bylo vydáno 1. července 1892. Anna Zavadilová, redaktorka, která do listu přispívala z Prahy, a také vypomáhávala s jeho kolportací po Žižkově, o prvním vydání *Ženského listu* napsala: "Když jsem dostala prvé číslo do ruky, hned jsem šla k soudružce Holubové a společně jsme jej pročetly. Potom jsme se usnesly svolat schůzi Jednoty žen a dívek do hostince U Zemanů a zvolit soudružku kolportérku, která by soudružkám dodávala *Ženský list* do bytů."⁶³

Pro toto první číslo se zodpovědným redaktorem stal Josef Malát, který však byl již v dalším čísle nahrazen Františkem Hořákem. Spolumajitelkami listu (s Mínou Hybešovou z Brna) byly Terezie Toužilová (Praha-Smíchov) [viz příloha č.1] a Antonie Horáková (Praha-Žižkov)⁶⁴ a administrátorem listu, který se staral o příjem peněz za předplatné, byl Adolf Burián. Na pozicích redaktorů a redaktorek se muži a ženy vyskytovali téměř rovným dílem. Mezi první přispívající patřili Božena Toužilová [viz příloha č.1], dělnický básník František Hlaváček, Máří Hergetová, učitelka Karla Kostelecká,⁶⁵ Marie Vašíková, Josefina Škaloudová [viz příloha č.1], redaktor *Rovnosti* a *Rašple* František Komprda [viz příloha č.1], politik Alois M. Špera, básník David Vilda, Vojtková a další. Všichni redaktori a redaktorky, a stejně také všichni ostatní přispívající, psali své články do *Ženského listu*, aniž by za svou práci dostávali finanční odměnu.⁶⁶

Z vnitřní struktury redakce je patrné, že list sice vydávaly ženy, ale nebyly to zdaleka jen ony, kdo do něj přispíval. Články tak nebyly jednostranné, ale svůj náhled do nich vkládali i muži. Zpočátku byli také zodpovědnými redaktory právě pouze muži. V tomto rozdělení práce bychom na první pohled mohli vidět jisté známky jevu, kterému se v moderní genderové terminologii říká "skleněný strop",⁶⁷ tedy určité neviditelné bariéry, které znemožňují ženám (nebo např. rasovým minoritám) postup do vyšších pozic - do pozic s větší mocí, které jsou často obsazovány pouze muži. Nicméně vzhledem k tomu, že v této době ženy neměly povolení být s politickými skupinami a stranami spjaty, nastalá situace se dá vysvětlit spíše tak, že kvůli nutné práci s úřady museli mít (alespoň ze začátku vydávání tohoto sociálně-demokratického listu) hlavní zodpovědnost za list právě muži.

---

⁶² Krčková, Věra. "Jak byl založen *Ženský list*." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.5.

⁶³ Zavadilová, Anna. "Vzpomínám..." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.2.

⁶⁴ "Z dějin *Ženského listu*." *Ženský list*. R.21, 1912, č.26, 27/6, s.2.

⁶⁵ Pseudonym Karly Máchové, významné redaktorky *Ženského listu*.

⁶⁶ "Soudružkám a soudruhům na rozloučenou." *Ženský list*. R.8, 1900, č.24, 24/12, s.2.

⁶⁷ Renzetti - Curran 2005: 282.

V roce 1894 došlo na pozici zodpovědného redaktora ke změně hned několikrát [viz příloha č.2]. Josef Hybeš se jím stal jen krátkou chvílí, neboť byl velmi brzy zadržen a odsouzen na 6 týdnů do vězení v Jihlavě.⁶⁸ Nahradil jej Alois M. Špera, který byl však v červnu toho roku také odsouzen k vězení (na 5 měsíců), a to za článek v časopise *Červánky*,⁶⁹ takže jeho funkce v *Ženském listu* neměla dlouhého trvání. Po Šperovi na pozici zodpovědného redaktora nastoupil Hybešův spolupracovník z *Rovnosti* - František Komprda,⁷⁰ který zde setrval až do roku 1899. V tomto roce bylo usneseno, že se zodpovědnou redaktorkou *Ženského listu* poprvé stane žena - a to původní vydavatelka Mína Hybešová.⁷¹ Přitom i nadále list vlastnila společně s Terezií Toužilovou a nově také s Marií Janičkovou.

Sídlem administrace, redakce a expedice listu byl od roku 1892 Josefov 21, v Brně, což bylo také sídlo brněnského dělnického časopisu *Rovnost*, která byla se *Ženským listem* spřátelená.⁷² Sídlo redakce těchto listů však nebylo nikterak honosné - sama redakce *Rovnosti* jej označovala jako "jednopatrovou boudu" nebo "chatrč" [viz příloha č.3], kde se redaktoři museli přizpůsobit velmi nuzným podmínkám. *"Vstup do redakce byl z ulice jako do obchodu, musilo se sestupovati dolů ze schodů do oné místnosti. Zde již byla Rovnost tak šťastná, že měla dvě (v přední byla expedice, v zadní redakce), později tři místnosti. [...] (Zadní místnost byla) malá prostora, podlaha z cihel, strop ze sřevěných chatrných trámů. V místnosti té jedna stará almara a psací stůl, který hrozil každý okamžik rozpadnutím. Jedinou ozdobou místnosti byl obraz belgického socialisty de Paepa. U onoho rozpadávajícího se psacího stolku pracovali redaktoři. Pro administrační sílu neměla však redakce již ani stolek. Soudruh administrátor seděl statečně na bedně a psal na rýsovacím prkně na kolenou. Později ze sporáku položeno prkno na psací stolek a tam se vesele pracovalo, třebaš i - budova jest snad několik set let stará - po podlaze poskakovaly myši, obdivující socialistickou práci. [...] Poněvadž byla podlaha z cihel, bylo přirozeně v místnosti v zimě nezdravé chladno. Byla to slovom dokonalá socialistická redakce."*⁷³ Zde sídlo redakce setrvalo šest let - do 1. srpna 1898 - kdy se redakce přesunula na adresu Cejl 57, v Brně.⁷⁴

---

⁶⁸ "Soudruh Hybeš opět mezi námi." *Ženský list*. R.3, 1894, č.14, 23/7, s.6.

⁶⁹ Jednalo se o článek "O neposkvrněném počtí" (*Ženský list*. R.3, 1894, č.11 11/6, s.8).

⁷⁰ "Poslední zpráva". *Ženský list*. R.3, 1894, č.11, 11/6, s.8.

⁷¹ MZA - B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2205-B (Československá sociální demokracie), i.č. 2011.

"Prohlášení." Fol. 2277, také "Prohlášení." *Ženský List*. R.8, 1899, č.9, 8/5, s.8.

⁷² *Ženský list* spravovala Mína Hybešová, manželka Josefa Hybeše, šéfredaktora *Rovnosti*.

⁷³ Výtah ze článku z *Rovnosti* z roku 1904 (Franěk 1976: 30).

⁷⁴ *Ženský list*. R.7, 1898, č.14, s.2.

Mezi lety 1892 až 1895 byl tiskem *Ženského listu* pověřen Vojtěch Thuma v Brně (Příční ulice 24). Od třetího čísla listu v roce 1895 jej pak nahradila tiskárna Karla Habichta, která časopis tiskla po celý zbytek jeho vydávání v Brně - tedy až do konce roku 1900.

Ze záznamu o *Ženském listu* v seznamech politických listů policejního ředitelství v Brně vyplývá, že mezi časopisy a novinami, s nimiž byl *Ženský list* spojen (např. z důvodů stejných redaktorů), patřily *Rovnost*, *Rašple*, *Červánky* a *Textilník*.⁷⁵ S jejich redakcemi list spolupracoval a bylo na ně také často odkazováno v inzerátech.

4.2 Problémy spojené s názvem listu

Rozhodnutí použít název "Ženský List" pro nový sociálně-demokratický ženský časopis v českých zemích nebylo některými z jeho konkurentů přijato příliš kladně. V době založení *Ženského listu* (1892) totiž již téměř dvacet let vycházel měsíčník *Ženské listy* (1873)⁷⁶ pod vedením Elišky Krásnohorské, která se obávala, že by mezi nimi mohlo u čtenářů docházet k záměně.⁷⁷

Situaci navíc zkomplikovalo také založení *Ženských listů* v Chicagu v roce Josefínou Humpál-Zemanovou pro místní komunitu českých žen, do kterých přispívaly i mnohé autorky z Čech - např. pozdější redaktorka *Ženského listu* Karla Máchová [viz příloha č.4 - porovnání titulních stran těchto tří listů], která americké *Ženské listy* také pomáhala založit. V rakouském Štýrském Hradci se navíc už od roku 1872 vydával ženský dvoutýdeník *Frauenblätter* (v překladu doslova "Ženské listy").⁷⁸

Obavy Krásnohorské se skutečně vyplnily: v pozdější literatuře k záměně mezi *Ženským listem* a *Ženskými listy* skutečně dochází. V knize Aloise Hajna, "Žena a veřejný život" z roku 1939 se například píše: "[...] Byla zde sice Eliška Krásnohorská se svým *Ženským listem*, ale její snahy nevybočovaly celkem z těsného rámce tehdejšího snažení národního a vlasteneckého,"⁷⁹ z čehož můžeme usuzovat, že autor měl ve skutečnosti na mysli *Ženské listy* (redigované Eliškou Krásnohorskou). K opačné obměně dochází v literatuře také: Jan Galandauer ve svém díle o českém dělnickém hnutí "Od Heinfeldu ke vzniku KSČ" zmiňuje

---

⁷⁵ *Moravský zemský archiv*, B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2777 (Seznam politických tisků - 1906-1922), s. 418 [viz příloha č.2].

⁷⁶ Tardonová 2009: 24.

⁷⁷ Uhrová 2008: 106.

⁷⁸ *Frauenblätter*. R.1, 1872, č.1, 1/1, s.1.

⁷⁹ Hajn 1939: 38.

mezi stranickým tiskem zrušeným se začátkem první světové války také *Ženské listy*.⁸⁰ Ty však měly se sociální demokracií pramálo společného - na rozdíl od *Ženského listu*.

4.3 Vzhled listu

Forma listu mezi lety 1892 a 1900 nezaznamenal příliš výrazných změn. Po celou dobu vydávání *Ženského listu* v Brně byl časopis osmistranný, přičemž velikost jedné strany odpovídala formátu A4.

Od roku 1892 obsahovala hlavička listu název titulu (tzv. logotyp), který byl doprovázen ilustrací znázorňující ženu obklopenou dětmi, jak je usazena na zmenšené zeměkouli a přidržuje nápis "Za pravdu a právo", přičemž se za tímto obrazem čnila kopcovitá krajina. Tento výjev můžeme interpretovat jako zobrazení dělnické ženy, která společně s dětmi kolem sebe reprezentuje mateřství, rodinu a soudržnost. Otevřená kniha, kterou jedno z dětí drží, může značit vzdělání a osvětu, s čím se také pojí zeměkoule a nápis, které dohromady spojuje idea celosvětového rovného (volebního) práva, o které se *Ženský list* po celý průběh svého vydávání zasazoval.

V podtitulu časopisu stálo: "Časopis pracující třídy ženského pohlaví" a v pravém rohu hlavičky bylo natisknuto motto listu: "I ženy žádají svou důstojnost lidskou". Nad názvem titulu byl zleva uveden ročník, místo, den a číslo vydání a pod názvem titulu byly umístěny údaje ohledně periodicity, předplatného a sídla redakce.

Během administrace časopisu v Brně došlo ke změně ve vzhledu hlavičky pouze jednou - v roce 1894, kdy byla změněna ilustrace a styl písma doprovázející název titulu. Počáteční písmeno Ž bylo od roku 1894 obklopeno vyobrazením skupiny žen (z nichž jedna nesla vlajku s nápisem "Rovnost - Svornost"). Nad ženami se vznášela žena v odlišném oděvu, držící v jedné ruce pochodeň a v druhé plaketu s nápisem "8 hodin práce - všeobecná práva volební" [viz příloha č.5]. Narozdíl od titulní ilustrace prvních ročníků *Ženského listu* měla nová ilustrace mnohem bojovnější nádech. Z jedné ženy se najednou stal dav žen-dělnic, které společně za rovné volební právo a nižší pracovní dobu, vedla do boje postava vůdkyně-bohyně, která se svým vzhledem velmi podobala Soše svobody v New Yorku. Mohli bychom na tomto místě tedy také interpretovat význam zobrazení vůdkyně jako symbol svobody - resp. svobody žen.

Co se týče sazby, první rok svého vydávání (r. 1892) používal list třísloupečného lámání textu. To také znamenalo, že bylo v člancích používáno relativně malé velikosti písma, a text

---

⁸⁰ Galandauer 1986: 158.

nebyl příliš čitelný. To si redakce velmi brzy uvědomila a od roku 1893 již list vydávala v dvousloupečném lámání s větší velikostí písma, které čtenářům a čtenářkám usnadňovalo jeho čtení.

K označení titulků článků redakce využívala hned několika druhů písem, přičemž podtitulků, ani perexů časopis téměř vůbec nevyužíval. Mezi jednotlivé články byla někdy vkládána upozornění psaná větším textem, která čtenáře nabádala k větší propagaci listu nebo připomínala konání různých akcí, konferencí, nebo sbírek.

Kromě úvodních ilustrací v hlavičce a případných ilustrací v inzerci se však v *Ženském listu* u běžných článků s ilustracemi čtenář nesetkával. Také tisk byl výhradně černobílý. Výjimkou byla pouze speciální prvomájová čísla (vydávána okolo 1. května), která byla často natisknuta na růžovém papíře, popřípadě byla pro tisk titulní strany využita namísto černé červená barva [viz příloha č.6]. Například prvomájové číslo z roku 1898⁸¹ obsahovalo (kromě růžového papíru) na titulní straně také úvodní báseň "Svátek chudých", která byla obklopena zdobným ohraničením, pro *Ženský list* jinak velmi netypickým.

4.4 Struktura listu

Program a hlavní cíle časopisu *Ženský list* jeho administrace deklarovala hned v prvním čísle:

"[...] Náš program se nechá zahrnouti v jeden jediný požadavek: chceme čistou, žádnou sobeckostí nezkalenou lidskost'. Tuto čistou lidskost' si představujeme v zařízení takového společenského pořádku, ve kterém by "práva a povinnosti", "slasti a strasti", "namáhání a požitky" pro každého, kdo lidskou tvář má, a pro oboje pohlaví stejně rozděleny byly. Hlásíme se tedy k programu sociální demokracie. Jsme přesvědčeny, že ženy, od věků odstrkované a utiskované, ale vždy pro spravedlnost horující a bojující celými srdci svými s námi souhlasiti budou a náš program za svůj vezmou. [...]"⁸²

Z úryvku tohoto programu je patrné, že se svými cíly list hlásil k sociální demokracii, která v této době již ženskou otázku počala podporovat. Ve zbylé části programu redakce několikrát akcentovala potřebu dosažení rovných lidských práv a nutnost vzdělat dělnické ženy v této problematice.

Časopis sám sebe chápal jako přechodné médium, jehož úkolem bylo naučit ženy číst politický tisk a především tématům jako je politika porozumět. Právě výchovná funkce listu se stala pro list stěžejní. *"Je to prostředek pro přechodnou dobu, který má naučit ženy číst.*

---

⁸¹ *Ženský list*. R.7, 1898, č.8, 25/4, s.1.

⁸² Úryvek z programu *Ženského listu* ("Náš program." *Ženský list*. R.1, 1892, č.1, 1/7, s.1).

Upozorněny články, psanými přístupnější formou, doprovázenými příklady a doklady, které jsou ženám z jejich života a působnosti bližší než abstraktní."⁸³

Redakce však upozorňovala, že ač se list nazývá "ženský", rozhodně se nejedná o list feministický, nebo proti-mužský.⁸⁴ Jeho cílem nebylo, aby ženy získaly nadvládu nad muži, ale aby s nimi byly zrovnoprávněny a aby se smazaly rozdíly mezi pohlavími, které se ve společnosti za minulé tisíciletí ustálily jako "přirozené." Podporu k dosažení tohoto cíle měl *Ženský list* také u mužů. Ti do tohoto časopisu přispívali a podporovali jej - ať už se jednalo o funkcionáře sociálně demokratické strany, spisovatele a reportéry jiných časopisů nebo samotného Tomáše Garrigue Masaryka.

Co se týče hlavních článků, které byly obsaženy na prvních dvou až třech stranách, publikoval *Ženský list* především o tématech, které se týkaly především emancipačních bojů, ženské otázky nebo volebního práva. Za úvodními články vždy následovaly zpravodajské rubriky jako Sociálně-politický přehled, Různé zprávy a Zprávy spolkové. V Sociálně-politickém přehledu časopis informoval o problémech pracujících žen a událostech s nimi spjatých (doma i v zahraničí). Různé zprávy nabízely velké množství informací rozličného charakteru, jako například o konferencích, volbách, postavení služek atd. Zprávy spolkové informovaly o událostech nebo chystaných akcích ženských spolků, jednot a odborů v Čechách a na Moravě. V úvodních člancích, ani ve zpravodajských rubrikách až na několik výjimek zpočátku nebyvali uvedeni autoři textů - často se však jednalo o informace zaslané čtenáři listu.

List také obsahoval kulturní část, ve které publikoval feuilletony, aforismy a básně, které byly velmi často emancipačního rázu, povzbuzující dělnické ženy k boji za svá práva nebo chválející tyto ženy za jejich dosavadní činnost. Závěrečné dvě strany listu poté zahrnovaly různé administrativní rubriky jako jako např. Dopisy čtenářek, Listárna redakce, Listárna administrace a Předplatné na *Ženský List*. Prvních pět let se v listu také objevovala rubrika Příjem a vydání *Ženského Listu* za předchozí číslo, ve které list uváděl údaje o schodku účtu a o příjmech a výdajích časopisu.

Co se týče inzerce, ta se v počátcích *Ženského listu* objevovala jen zřídka. Redakce tuto skutečnost obhajovala tak, že "*dělnický tisk nepřijímá všech inzerátů, které by se nabízely (inzeráty masérských salónů apod.)*".⁸⁵ Mezi inzeráty, které *Ženský list* odmítal publikovat patřily například seznamovací inzeráty, neboť se redakce nechtěla zaplétat do případného

---

⁸³ Grimmichová, Míla. "Ženský tisk z hlediska strany." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.4.

⁸⁴ Grimmichová, Míla. "Ženský tisk z hlediska strany." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.4.

⁸⁵ Tamtéž.

kuplířství.⁸⁶ S inzeráty se proto čtenáři *Ženského listu* za jeho vydávání v Brně setkávali velmi málo. Jednou za čas v něm byla zveřejněna například celostránková inzerce na Kathreinerovu sladovou kávu,⁸⁷ ale jinak časopis spíše propagoval tisk - a to konkrétně jiná stranická periodika spjatá s *Ženským listem* (např. *Rašple*).

Z časopisu byla patrná snaha vyhnout se tzv. generickému maskulinu, tedy užívání mužských tvarů slov pro označení žen i mužů.⁸⁸ Čtenářstvo bylo v *Ženském listu* vždy označováno buď pouze v ženském rodě - např. "čtenářky" nebo "soudružky" (z toho důvodu, že většinu čtenářské obce časopisu tvořily ženy), nebo bylo využito obojího označení - např. "soudruzi a soudružky", aby ani jedno z pohlaví nezůstalo v nevýhodě. Konkrétně tuto snahu můžeme sledovat například v četných výzvách, kterými časopis žádal k propagaci listu: "*Soudruzi a soudružky! Starejte se o největší rozšíření Ženského listu!*"⁸⁹

Autory článků nebyli pouze členové redakce, ale také čtenáři, jejichž články byly běžně publikovány. Docházelo však i k případům, kdy se články, které byly redakci zaslány, svým obsahem do *Ženského listu* nehodily, a proto byly předávány jiným redakcím (např. *Rovnosti*),⁹⁰ nebo kdy byly články k otisknutí příliš dlouhé (např. básně k narozeninám).⁹¹

4.5 Ekonomické záležitosti

Na veřejné schůzi českých žen, konané v dubnu roku 1892, tedy jen několik měsíců před vydáním prvního čísla *Ženského listu*, jeho pozdější redaktorka, Josefina Škaloudová uvedla, že k založení časopisu bylo zapotřebí celkové částky 200 zlatých.⁹² Prvních 100 zlatých již v danou chvíli bylo pohromadě, a o zbývajících 100 zlatých byly požádány zúčastněné ženy, aby k založení časopisu, který by hájil jejich zájmy, mohlo dojít. K vydání prvního čísla se

---

⁸⁶ V 6. čísle *Ženského listu* z roku 1894, kde v "Listárně redakce" redakce odpovídá jistému "F. Š.", který *Ženskému listu* zaslal inzerát, ve kterém si hledal známost. *Ženský list* inzerát odmítl zveřejnit z následujících důvodů: "[...] inzeráty podobné v listech měšťáckých velmi často se objevují a považujeme je za velké šarlatánství. Druhá, ač ne tak závažná příčina, jest ta, že kdybychom ještě do kuplířství se měli plést, přišli bychom o hlavu; máme dosti starostí vážných a účelných." ("Listárna redakce." *Ženský list*. R.3, 1894, č.6, 27/3, s.8).

⁸⁷ *Ženský list*. R.6, 1897, č.1, 11/1, s.8.

⁸⁸ Renzetti - Curran 2005: 177.

⁸⁹ *Ženský list*. R.3, 1894, č.10, 21/5, s.8.

⁹⁰ Např. článek anonymní čtenářky pod názvem "Dopis o policajtoví" ("Listárna redakce." *Ženský list*. R.5, 1896, č.7, 13/4, s.8).

⁹¹ "Listárna redakce." *Ženský list*. R.7, 1898, č.21, 14/11, s.8.

⁹² Pelcová, Pavla. "T.G. Masaryk mezi námi." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.52, 30/12, s.3.

nakonec podařilo nashromáždit "více jak 70 zlatých",⁹³ což pro zahájení vydávání časopisu stačilo. Tyto finance byly následně použity nejen na tisk, ale také na expedici listu.⁹⁴

Časopis *Ženský list* se svou finanční situací nikdy netajil. Například v článku na rozloučenou v roce 1900, kdy se brněnská redakce stěhovala do Prahy, list uvedl, že si ve svých počátcích musel od vydavatelství časopisu *Rašple* vypůjčit 400 zlatých, aby zaplatil svůj dluh tiskárně.⁹⁵ V roce 1899 se v *Ženském listu* také psalo,⁹⁶ že mu brněnská organizace dříve věnovala 800 zlatých, aby list nezkrachoval, neboť schodek jeho rozpočtu v této době velmi nebezpečně vzrostl. Hlavním problémem těchto finančních problémů byl především nízký počet odběratelů a také to, že mnoho z nich listu ustavičně dlužilo částky za předplatné. Nebylo však jednoduché od dlužníků tyto peníze získat zpátky - redakce se zmožila pouze na občasná upozornění dlužníkům, které publikovala na závěrečné straně listu.

Mezi lety 1892 a 1894 stálo jedno číslo *Ženského listu* 3 krejcarů.⁹⁷ Předplatitelé si mohli list objednat na celý rok za 96 krejcarů, na půl roku za 48 krejcarů a na čtvrt roku za 24 krejcarů. List také zasílal předplacená čísla i do cizích zemí, a to do Francie a Německa (1 zlatý a 20 krejcarů za rok) a do Ruska a Ameriky (1 zlatý a 20 krejcarů za rok).

Již v roce 1892 došlo v Rakousko-Uhersku ke změně měnového systému z rakousko-uherského zlatého na rakousko-uherskou korunu,⁹⁸ ale ještě několik let zůstaly zlaté v oběhu, což je důvod, proč se čísla *Ženského listu* až do konce roku 1894 prodávala v této měně. Až v roce 1895 se cena změnila na 6 haléřů.⁹⁹ Předplatné na celý rok stálo 1 korunu a 92 haléřů, na půl roku 96 haléřů a na čtvrt roku 48 haléřů. Za roční předplatné *Ženského listu* tak předplatitel zaplatil asi tolik, kolik v této době mohl dát za kopy vajec (tzn. 60 kusů).¹⁰⁰ Předplatitel z Německa nebo z Francie zaplatil za rok 2 koruny a 40 haléřů a z Ameriky a Ruska poté 3 koruny.

Předplatné následně až do konce vydávání časopisu v Brně (do roku 1900) zůstalo stejné, jenom v roce 1898 se změnila cena jednoho čísla, kdy došlo ke zdražení z původních 6 haléřů na 8 haléřů [viz příloha č. 7].

---

⁹³ "Soudružkám a soudruhům na rozloučenou." *Ženský list*. R.8, 1900, č.24, 24/12, s.1.

⁹⁴ "Z dějin *Ženského listu*." *Ženský list*. R.21, 1912, č.26, 27/6, s.2.

⁹⁵ "Soudružkám a soudruhům na rozloučenou." *Ženský list*. R.9, 1900, č.24, 24/12, s.2.

⁹⁶ "Ve vlastním zájmu." *Ženský list*. R.8, 1899, č.1, 9/1, s.3.

⁹⁷ Jednalo se o relativně malou částku za jedno číslo v porovnání s jiným dělnickým tiskem - např. s *Rovností*, jejíž jedno číslo vyšlo čtenáře na 5 krejcarů (*Rovnost*. R.7, 1891, č.8, 22/4, s.1.)

⁹⁸ Schelle 2009: 327.

⁹⁹ V poměru k původní ceně mezi lety 1892-1894 je cena jednoho čísla od roku 1895 o jeden haléř vyšší (1 zlatý se dělil na 60 krejcarů, 1 koruna na 100 haléřů, 1 zlatý odpovídal 2 korunám).

¹⁰⁰ Kopa byla stará míra, která znamenala 5 tuctů - tedy 5x12 = 60 kusů. Kopa vajec v 19. století vyšla přibližně na cenu 1 zlatého a 30 krejcarů (MF Dnes 2002).

V archivech policejního ředitelství v Brně se dochovalo velmi málo záznamů ohledně *Ženského listu*, avšak dochoval se například účet za *Ženský list*, který dokumentuje příjmy a výdaje tohoto listu mezi červencem a srpnem 1898 [viz příloha č.8]. Z něj můžeme vyčíst, že list nejvíce vydělával na předplatném a příspěvcích. Malé částky mu přišly z drobného prodeje a z prodejen. Celkem příjem činil 334,19 zlatých. Co se týče výdajů, časopis musel platit tiskařům, což byl jeho největší výdaj (118 zlatých)¹⁰¹ a dále částky za služné, známky a další menší výdaje. Celkem výdaj činil 294,66 zlatých. Zbývající hotovost tedy činila pouze okolo 40 zlatých.

Z informací o nákladech politického tisku z archivu policejního ředitelství v Brně vyplývá,¹⁰² že v době vydávání *Ženského listu* v Brně měl časopis oproti ostatním moravským dělnickým časopisům relativně malý náklad - a to okolo 2500 výtisků.¹⁰³ Do roku 1900 náklad vzrostl pouze minimálně - a to na hodnotu 3000 až 3500 výtisků [viz příloha č.9]. *Rovnost*, *Červánky* i *Rašple* měly v 90. letech 19. století oproti *Ženskému listu* téměř dvojnásobný náklad.

Administrace listu se snažila podpořit jeho propagaci kde jen to bylo možné. V každém čísle byly publikovány výzvy čtenářům časopisu, aby se o jeho rozšíření postarali.¹⁰⁴ V článku "Našim soudružkám" ve 21. čísle *Ženského listu* z roku 1895 se autor článku snaží čtenáře o nutnosti odebírání a propagace *Ženského listu* přesvědčit - přičemž zmiňuje, že za současnou propagaci nestojí pouze ženy, ale velké přičinění mají také muži.¹⁰⁵

4.6 Cenzura

Cenzuře se *Ženský list* jakožto list politický, a navíc sociálně-demokratický nevyhnul. Sice se již nepraktikovala cenzura předběžná, a ani nefungoval systém tří výstrah, ale po vydání listu bylo nutno nové číslo vždy doručit státnímu zastupitelství, který již rozhodoval o případném zabavení nevhodných článků.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ Jedná se o výdaj za dva měsíce vydávání. Za 1 číslo zaplatila redakce tiskárně 29,90 zlatých.

¹⁰² *Moravský zemský archiv*, B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2767 (Seznam zaniklých novin), s. 340-399.

¹⁰³ Oproti *Ženskému listu* dosahovaly jiné dělnické časopisy dosahovaly větších průměrných nákladů: *Rašple* dosahovala 7000 a *Červánky* 5000 výtisků. Naopak náklady *Rovnosti* se pohybovaly podobně jako u *Ženského listu* okolo 3000 výtisků (*Moravský zemský archiv*, B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2767 (Seznam zaniklých novin), s. 340-399).

¹⁰⁴ Např. "Soudruzi a soudružky! Starejte se o největší rozšíření *Ženského listu*. Přečtená čísla nebudtěž zahozena, ale upotřebena k agitaci," (*Ženský list*. 1894. r.3. č.10. s.8.),

¹⁰⁵ "Kdo odebírá *Ženský list*?" *Mimo pár ženských, ponějvíce soudruzi mužští a oni jsou to také, kteří se starají o jeho rozšíření. Nebyti přičinění soudruhů, zdá se nám, že by ani nemohl vycházeti,*" (*Ženský list*. 1895. r.4. č.21. s.3.).

¹⁰⁶ §17 tisk. zákona č.3/1863

Jedním z prvních konfiskovaných vydání *Ženského listu* bylo číslo 10 z roku 1892, kde byl za závadný uznán článek s názvem "Poučujme se i v politice". V následujícím čísle bylo zveřejněno oznámení od státního zastupitelství, které za důvod zabavení článku považovalo přečin proti veřejnému pokoji a řádu, konkrétně: "*V nadřeceném článku hledí se posmíváním a nepravdivým udáváním jiné k nenávisti a k opovrhování poslanecké sněmovny rady říšské popuditi.*"¹⁰⁷ *Ženský list* na toto zabavení reagoval na začátku dalšího článku "Poučujme se také v politice", kde autorka vyjádřila svůj údiv nad nevyzpytatelností tiskové svobody. "*Psaly jsme jej čistě věcně v mínění, že zabaven býti nemůže.*"¹⁰⁸

V archivních záznamech z policejního ředitelství v Brně můžeme nalézt seznam konfiskovaných čísel mezi lety 1893 a 1898 [viz příloha č.10],¹⁰⁹ ze kterého je patrné, že v letech 1893 a 1894 byl *Ženský list* konfiskován každý rok průměrně šestkrát, zatímco v letech 1895, 1897 a 1898 ani jednou. V roce 1896 byl list konfiskován minimálně jedenkrát,¹¹⁰ a to konkrétně číslo 21, ve kterém *Ženský list* uveřejnil výzvu státního návladního Patznera ohledně opravy článku z čísla 19, který kritizoval rozsudek krajského soudu ve Vídni ve věci zatčení stávkující ženy policií. Přímou v odstavci za touto výzvou *Ženský list* opět vložil komentář k této opravě, nicméně cenzor se tento komentář, který s největší pravděpodobností obsahoval reakci pobouřených redaktorů *Ženského listu* (jak se stalo i v jiných případech), rozhodl zabavit.

V případě zabavení článků zůstalo ve vydání časopisu prázdné místo s nápisem "Zabaveno" či "Konfiskováno" a nad hlavičkou tohoto vydání bylo jasně označeno, že se jedná o vydání již jednou (případně dvakrát) konfiskované. Takové úpravy list poškozovaly po stránce finanční, neboť se konfiskované vydání muselo vytisknout znovu, tentokrát však s prázdnými místy namísto konfiskovaných článků. Konfiskovaná čísla nesměla být kolportována, a z toho důvodu se s většinou z nich v dnešní době již nesetkáme.

Výjimkou je číslo 10 *Ženského listu* z roku 1894, které se dochovalo jak v původním vydání, tak i v následném konfiskovaném [viz příloha č.11]. Jedním z konfiskovaných článků byl článek "Různá cena životů".¹¹¹ Ze zabaveného textu ponechal cenzor pouze závěrečné slovo "užitečnější". Článek pojednával o mužích z vyšší společenské vrstvy uvězněných v zatopené jeskyni, na jejichž záchranu sněmovna "*ponevadž uvěznění byli synové měšťáků*" uvolnila 15 000 zlatých. Autor článku poté tuto situaci porovnal s těžkou situací dělníků,

---

¹⁰⁷ "Jménem Jeho veličenstva císaře." *Ženský list*. R.1, 1892, č.11, s.1.

¹⁰⁸ "Poučujme se také v politice." *Ženský list*. R.1, 1892, č.11, s.1.

¹⁰⁹ B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2777 (Seznam politických tisků - 1906-1922), s. 419.

¹¹⁰ Všechna čísla nejsou dostupná.

¹¹¹ "Různá cena životů." *Ženský list*. R.3, 1894, č.10, 21/5, s.3.

kterým četníci věnovali každému jeden náboj - o hodnotě 5 krejcarů, přičemž tuto částku autor následně porovnal s "cenou za život buržoáckých hejsků", kterou sněmovna ohodnotila na téměř 2000 zlatých za jednoho. Konkrétní stanovisko cenzora k tomuto článku není známo, avšak můžeme odhadnout, že důvodem zabavení v tomto případě byly relativně troufalé výroky autora článku, které zpochybňovaly kroky rakouské sněmovny, která si podle něj vážila více života buržoazie než dělnictva. Podobně tedy jako v článku z roku 1892¹¹² (viz výše), i zde patrně cenzor uplatnil trestní řád, a to konkrétně přečin proti veřejnému pokoji.

4.7 Distribuce

Expedice listu probíhala ze začátku za velmi skromných podmínek. Například v Praze, poté, co byl list vytištěn, počala Terezie Toužilová připravovat jeho rozesílání předplatitelům ve svém soukromém bytě, a sama dokonce platila poštovné.¹¹³

Ženský list odebíraly jak soukromé osoby, tak také různé spolky a jednoty po celých Čechách a Moravě. List byl dostupný v prodejnách s tiskem a velmi důležitou postavou v rámci propagace listu byli tzv. kolportéři (resp. kolportérky), kteří měli na starosti distribuci novin. V různých ženských organizacích a spolicích v českých zemích bylo například jedním z požadavků pro vstup odebírání *Ženského listu* a jeho rozšiřování.¹¹⁴ K distribuci a propagaci listu proto redakce čtenářky a čtenáře vybízela v každém vydání *Ženského listu*.

Distribuce tisku však měla v této době velmi striktní pravidla: zákon o tisku z roku 1892 totiž výslovně zakazoval prodej tisku jinde než v místech jemu určených¹¹⁵ - což znamenalo, že pouliční prodej tisku byla činnost trestuhodná.

I přesto ale *Ženský list* pouliční kolportéry využíval k distribuci a propagaci. Například žižkovská kolportérka Anna Zavadilová se takto nejednou málem dostala kvůli své distribuční činnosti do problémů se zákonem. Ve svém článku "Vzpomínám..." v *Ženských novinách* jednu takovou příhodu popisuje: "*Jednou jsem také měla tři čísla zabaveného Ženského listu, které jsem nesla soudružce Beranové a Průšové a při tom jsem rozdávala letáčky na schůzi. Tu jsem zpozorovala, že mne sleduje strážník. Měla jsem s sebou svoji pětiletou dcerušku.*

---

¹¹² "Jménem Jeho veličenstva císaře." *Ženský list*. R.1, 1892, č.11, s.1.

¹¹³ "Z dějin "Ženského listu". *Ženský list*. R.21, 1912, č.26, 27/6, s.2.

¹¹⁴ Steinerová, Anna. "Má či nemá žena se starat o politiku?" *Ženský list*. R.21, 1912, č.10, 7/3, s.2.

¹¹⁵ "Choditi se spisy tištěnými po domech, vyvolávati, rozdávati a prodávati je mimo místnosti řádně k tomu určené, jest zapovězeno, a taktěž zapovězeno" (§23 tisk. zákona č.3/1863).

Dala jsem jí tašku a řekla, aby se ke mně nehlásila, a šla jsem od ní. Strážník ke mně došel, podíval se, a když viděl, že nic nemám, obrátil se a šel pryč."¹¹⁶

---

¹¹⁶ Zavadilová, Anna. "Vzpomínám..." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.2.

5. Přesun listu do Prahy a jeho vývoj v Praze (1901-1914)

5.1 Přesun redakce z Prahy do Brna a změny v administraci listu

Důvodů k přesunutí redakce *Ženského listu* do Prahy bylo hned několik. Zatímco časopis fungoval již několik let v Brně, hlavním sídlem Československé sociálně demokratické strany dělnické byla Praha,¹¹⁷ tedy město, kde by list mohl potenciálně získat nové a zkušené redaktory a redaktorky i přímo ze středu strany. Ve 27. čísle *Ženského listu* v roce 1912 se k tomuto přesunu redaktorka Anna Vaňková vyjádřila takto: "*Brzy se ukázalo, že žena moravská jest dosud příliš uhnětena, aby mohla chápati ty světlé myšlenky, jež hlásal ženám Ženský list. Bylo nutno přeložiti list do Prahy.*"¹¹⁸ Praha se tak zdála místem, kde by měl list daleko jistější podmínky pro svůj další vývoj. To je patrné například také ze seznamu spolků, které list odebíraly - větší zájem měly o *Ženský list* Čechy, než Morava.¹¹⁹

Kromě toho byla Praha také místem bydliště Karly Máchové, která do *Ženského listu* již mnoho let přispívala svými články o ženské problematice, a která také v minulosti pomáhala založit *Ženské listy* vycházející v americkém Chicagu. Snaha získat Karlu Máchovou do vedení redakce *Ženského listu* tu byla již roku 1897, kdy byl v prosinci na konferenci žen přijat návrh jejího převezmutí redakce *Ženského listu* (přednesený Terezií Toužilovou).¹²⁰ Nicméně k tomuto kroku nakonec nedošlo a list zůstal i nadále v rukách mužů, a poté krátce od roku 1899 v rukách Míny Hybešové.

Především však ke konci 19. století také začalo v administraci *Ženského listu* v Brně docházet k určitým sporům. Zatímco ženský výkonný výbor byl roku 1896 stranou uveden do funkce vydávání a redigování časopisu, měl tak konat ve spolupráci se ženskými spolky, jež měly na starosti především jeho agitaci, a které měl výbor za úkol pomoci v tomto ohledu organizovat¹²¹. Výbor však zůstal jenom u redigování listu, jelikož "*na stmelení práce roztráštěných ženských skupinek neměl dostatek sil a možností*"¹²², což mělo za důsledek, že členky ženských spolků na list neměly prakticky žádný vliv. 4. května 1899 tak došlo ke schůzi žen z brněnských spolků a organizací, které se usnesly na vyslovení nedůvěry výboru. V prohlášení spolků stálo:

---

¹¹⁷ Wohlgemuthová 1965: 408.

¹¹⁸ Vaňková, Anna. "Ke dvacetiletému jubileu *Ženského listu*." *Ženský list*. R. 21, 1912, č.2, 4/7, s.3.

¹¹⁹ Krčková, Věra. "Jak byl založen *Ženský list*." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.5.

¹²⁰ "Konference žen." *Ženský list*. R.7, 1898, č.2, 24/1, s.3.

¹²¹ Wohlgemuthová 1965: 408.

¹²² Tamtéž.

"[...] Vzhledem k tomu, že stávající výkonný výbor žen v Brně v záležitosti Ženského Listu vzdorně osoboval si právo, které neměl, dále že sebráním adres z redakce a posud jich nevydáním, vzal sobě za úkol, list za každou cenu poškoditi, jak se také z části již stalo, což se přiči úkolu, ku kterému byl volen, aby se o rozkvět listu co nejpečlivěji staral, odsuzující jednání takové, vyslovily výkonnému výboru žen nedůvěru, že by byl schopným na dále ženské hnutí zastupovati [...]"¹²³

Zároveň také ženské spolky žádaly sesazení členek výboru a jejich vyloučení ze strany.¹²⁴ To bylo také na programu řádného sezení zastupitelstva československé sociálně-demokratické strany, které se konalo ve Vídni 16. a 17. července 1899. Usnesení zastupitelstva bylo následující: "*Zastupitelstvo strany československé sociální demokracie po vyšetření sporné záležitosti Ženského Listu neschvaluje jednání obou sporných stran a usnáší se převést záležitost Ženského Listu ve stav předešlý. Vzhledem k tomu neuznává vyloučení soudružek: Ludmily Chalupníkové, Josefy Sedlářové, Julie a Terezie Streitové za oprávněné a ponechává příštímú sjezdu učinit opatření, aby spory takové se neopakovaly. Do té doby ponechává Ženský List ve správě výkonného výboru 1. volebního okresu na Moravě.*"¹²⁵

I přesto, že se zastupitelstvo nejprve rozhodlo členky výkonného výboru nevyloučit, nakonec k jejich krátkému vyloučení skutečně došlo.¹²⁶ Otázka případného přesunutí redakce listu byla poté jedním z hlavních bodů programu konference žen v Kladně, v červenci 1900, kde bylo navrženo, aby se list buď přesunul z Brna do Prahy, nebo aby byl v Praze zřízen *Ženský list* jiný.¹²⁷ Diskuze ohledně sporu mezi výborem a ženskými spolky a o přesunutí listu pokračovaly také na konferenci československých sociálně-demokratických žen v Kolíně, která se konala 5. srpna 1900. Rezolucí debat byl kompromis: zatímco původně vyloučené členky strany ze ženského výkonného výboru (Streitová J., Streitová T., Chalupníková a Sedlářová) se opět navrátily do Československé sociálně demokratické strany dělnické a ze strany konference jim byla vyslovena omluva, bylo také oficiálně rozhodnuto, že se redakce *Ženského listu* přesune do Prahy.¹²⁸ Do vydavatelstva *Ženského listu* poté byly zvoleny Božena Toužilová, Terezie Toužilová, Anna Vaňková, Josefína Škaloudová, Strnadová, Paletová a Černá.

---

¹²³ "Prohlášení." *Ženský list*. R.8, 1899, č. 9, 8/5, s.8.

¹²⁴ Wohlgemuthová 1965: 408.

¹²⁵ MZA - B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2205-B (Československá sociální demokracie), i.č. 2011, fol. 3196, "Záležitosti strany." *Rovnost*. 1899. č. 21. 22/7.

¹²⁶ "Konference žen v Čechách." *Ženský list*. R.9, 1900, č.15, 13/8, s. 2.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ "Konference československých sociálně-demokratických žen." *Ženský list*. R.9, 1900, č.15, 13/8, s. 2-3.

Pozici šéfredaktora listu si kromě Karly Máchové nárokoval také Antonín Pravoslav Veselý, který v té době zastával funkci redaktora časopisu *Záře*. Při hlasování ale zvítězila Máchová, a to ze dvou důvodů: zaprvé, byla ženou, a již na konferenci žen v roce 1897 se začaly ozývat požadavky na ženskou šéfredaktorku - jedna z účastnic S. Dvořáková z Plzně tyto požadavky odůvodnila slovy: "*Žena ženě vždy lépe rozumí*".¹²⁹ A zadruhé - Karla Máchová se již mnoho let věnovala ženské otázce a konkrétně tématům týkajících se dělnických žen, a měla tedy v této oblasti mnohem více zkušeností než Veselý.

První číslo *Ženského listu* v Praze vyšlo 14. ledna 1901, poprvé pod vedením nové šéfredaktorky Karly Máchové. Toto první číslo však muselo být expedováno pouze na náhodné adresy, kvůli opětovně chybějícímu seznamu předplatitelů. Adresář se našel až po několika týdnech, kdy byl anonymně doručen Janu Filipínskému, do redakce listu *Rovnost*.¹³⁰

Redakce se v Praze nacházela na Palackého nábřeží č. 359 a expedice probíhala přímo z bytu vydavatelky Terezie Toužilové. K přesunutí redakce za doby vydávání *Ženského listu* v Praze došlo hned několikrát. Ještě v říjnu roku 1901 byla celá administrace přemístěna na adresu Myslíkova č. 1959 na Praze 2,¹³¹ kde setrval nejdelší dobu - až do roku 1912, kdy se redakce opět přesunula - tentokrát do Lidového domu na Hybernské 7, které je sídlem sociální demokracie dodnes.

Majitelem listu se od konce roku 1901 stala přímo Tiskové družstvo Československé sociálně demokratické strany dělnické. Oznámeno tak bylo v posledním čísle *Ženského listu* v roce 1901, kdy bylo na první straně publikováno upozornění, že došlo ke sloučení časopisů *Rudé květy*, *Ženský list*, *Sborník mládeže*, *Záře* a *Akademie* v jednotnou administraci Tiskového družstva strany.¹³² Na plenární schůzi žen, konané 10. dubna 1904 v Dělnické akademii v Praze, administrátor *Ženského listu* Antonín Svěcený zmínil, že list byl v roce 1901 Tiskovému družstvu strany předán s deficitem 300 K.¹³³

Finanční záležitosti listu měla v roce 1901 na starosti Božena Toužilová, kterou od roku 1902 nahradil výše zmíněný Antonín Svěcený.

Prvních deset let v Praze tiskla *Ženský list* Dělnická knihtiskárna. Jelikož redakce neměla dostatek finančních prostředků, jak administrace, tak i expedice probíhala z bytu manželky majitele knihtiskárny. Jedna z redaktorek listu Božena Toužilová, o těchto počátcích v Praze

---

¹²⁹ Karpišková, Betty. "Bohatá historie chudého neohroženého tisku soc. dem. žen." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.3.

¹³⁰ Vaňková, Anna. "Ke dvacetiletému jubileu *Ženského listu*." *Ženský list*. R.21, 1912, č.2, 4/7, s.3.

¹³¹ *Ženský list*. 1901. R.10, č.19, 14/10, s. 1.

¹³² "Důležité upozornění." *Ženský list*. R.10, 1901, č. 24, 21/12, s.1.

¹³³ "Plenární schůze žen." *Ženský list*. R.13, 1904, č. 9, 28/4, s.5.

zmínila: "List nebyl aktivní a my musily spořít s každým halěrem. Redaktor Josef Veselý obstarával zároveň práci administracní a já s Terezou Toužilovou dělávaly jsme expedici listu v bytě paní Reisové, manželky ředitele Dělnické knihtiskárny, která vidouc, že nemáme místnosti, velice ochotně propůjčovala nám světnici s velikým stolem, ve které jídala její četná rodina."¹³⁴ Až v roce 1911 tisk převzal Otakar Janáček,¹³⁵ kterého však o rok později (1912) nahradila knihtiskárna *Práva lidu* (Josef Skalák a spol.).¹³⁶

Ženský list začal vycházet namísto každé druhé a čtvrté středy v měsíci každé druhé a čtvrté pondělí - stále byl tedy vydáván jako dvoutýdenní periodikum. Jeho pondělní vydávání však mělo jenom ročního trvání, neboť již od roku 1902 se opět přistupuje k vydávání každou druhou středu.

V roce 1908 došlo v historii *Ženského listu* k velké změně: z čtrnáctideníku se stal týdeník, vydávaný každou středu s datem následujícího dne. Stal se tak úplně prvním českým listem pro ženy, který by vycházel jednou za týden.¹³⁷ Hlavním důvodem týdenního vycházení *Ženského listu* byla možnost přinášet daleko aktuálnější informace.

Místo šéfredaktorky zůstalo od roku 1901 až do pozastavení listu - 7. srpna 1914 - obsazeno Karlou Máchovou. Ke změnám došlo jenom u místa vydavatelky, jelikož 1. ledna 1910 zemřela jedna z původních spolumajitelek *Ženského listu*, Terezie Toužilová, jejíž místo po její smrti nahradila Anna Steinerová.

5.2 Osobnost Karly Máchové

Karla Máchová je beze sporu nejdůležitější osobností v historii *Ženského listu*, která svým dílem v roli šéfredaktorky přispěla k výchově a vzdělání mnohých žen [viz příloha č.12]. To však nebyla jediná příčina, kterými se do historie ženského hnutí zapsala.

Karla Máchová se narodila 21. října 1853. K tisku měla Karla blízko již od malička, neboť její otec (lesník a správce statku) se již zamlada přátelil s Karlem Havlíčkem Borovským, kterému také pomáhal kolportovat jeho časopis *Slovan*.¹³⁸ Karla Máchová vystudovala nejprve tři roky na německé obecné škole, odkud poté díky přimluvě pátera přešla do české školy sv. Anny v Praze.¹³⁹ Studium bylo pro Karlu velmi důležité - ve svých 20 letech absolvovala jednorozční kurz pro vzdělání učitelek mateřských škol, a následně byla přijata do

---

¹³⁴ Tučková, Anna. "Kapitolky z dějin ženského pokrokového tisku." *Vlasta*. R.14, 1960, č. 36, 7/9, s.3.

¹³⁵ *Ženský list*. R.20, 1911, č.1, 5/1, s. 8.

¹³⁶ *Ženský list*. R.21, 1912, č.1, 4/1, s. 8.

¹³⁷ *Ženský list*. R.17, 1908, č.1, 2/1, s. 1.

¹³⁸ Uhrová 2008: 100.

¹³⁹ Tamtéž.

Státního ústavu pro výchovu učitelek, kde se vzdělávala další tři roky.¹⁴⁰ Už během těchto studií se poprvé začala seznamovat se sociálně-demokratickými myšlenkami, když se účastnila návštěv básníka Josefa Boleslava Pecky nebo dělníka Ladislava Zápotockého v rodině, u které přebývala.¹⁴¹ S některými z jejich názorů se však jen těžko srovnávala - především s těmi, které se týkaly postavení žen ve společnosti, což nakonec vedlo k její obrovské angažovanosti v rámci otázky ženských práv v českých zemích.

Jejího vysněného povolání učitelky, které šlo ruku v ruce s její aspirací předávat vědomosti ostatním, se jí po dobu několika let podařilo dosáhnout v mnohých městech po celých českých zemích. Učila například v Přítočně u Unhoště, Mělníku, Strakově, Rtyni u Nového Města nad Metují nebo v Lysé nad Labem.¹⁴² Tehdejší vláda však nerada viděla sociální demokraty vyučovat další generace, a proto v červenci roku 1881 Karla Máchová o své místo učitelky přišla.¹⁴³

Osvětou se však zabývala i nadále. V roce 1893 se Karla Máchová vypravila do amerického Chicaga, kde se ten rok pořádala Světová Kolumbova výstava, kde Karla pomáhala s přípravou expozice v Ženském paláci, kde knihy českých spisovatelek vystavoval Spolek českých učitelek.¹⁴⁴ Již touto dobou přispívala svými články do několika časopisů (např. do časopisu *Budoucnost*, kam přispívala pod pseudonymem V.L.E. - Viva la Égalité - Ať žije rovnost),¹⁴⁵ a během svého pobytu v Americe dokonce pomohla své přítelkyni Josefě Humpál-Zemanové se založením místních *Ženských listů*.¹⁴⁶ Z Ameriky také psala mnohým českým autorkám, aby jí do amerických *Ženských listů* zaslaly své články. Mezi těmito autorkami byla například spisovatelka Teréza Nováková, která ve svém dopise Karle Máchové odpověděla kladně: "*[...] Neméně mne těší, že ženy českoamerické hodlají vydávati svůj časopis, samo sebou se rozumí, že jsem ochotna veň přispívati, třeba by práce pro začátek nemohly býti honorovány. Jsme tomu v Čechách již jaksi zvykly, na Moravě honorář jest přímo zázrakem - já sama nejen přispěla bezplatně do rozličných almanachů, ale i do podniků nakladatelstev, o kterých pozitivně vím, že měla z toho hmotný zisk. Pro dobrou vlasteneckou věc udělá Čech mnoho, a zvláště my venkovští jsme po finanční stránce až děsně naivní. [...]"¹⁴⁷ Jak je z úryvku patrné, v tehdejší době bylo obvyklé, že za podobnou*

---

¹⁴⁰ Uhrová 2008: 100-101.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 101.

¹⁴² Tamtéž, s. 101-102.

¹⁴³ Masaryková 1994: 93; Uhrová 2008: 102.

¹⁴⁴ Uhrová 2008: 102-103.

¹⁴⁵ V.L.E. "Žena ze stanoviska sociálního." *Budoucnost*. R. 3, 1876, č. 6, 15/3, s.1

¹⁴⁶ Uhrová 2008: 106.

¹⁴⁷ Fialová, Marie. "Moje přítelkyně Karla Máchová." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.2.

žurnalistickou práci redaktoři a redaktorky nedostávali zapláceno. Očekávalo se, že psaní článků bude spíše jejich vedlejší činností, a na živobytí si budou vydělávat jinde. Obzvlášť jednalo-li se o taková periodika jako *Ženský list*, jehož cílem nebylo mít finanční zisk, jako spíš šířit sociálně-demokratickou ideologii a především rozšiřovat povědomí ohledně postavení a práv žen ve společnosti.

Do *Ženského listu* začala Karla Máchová přispívat již od jeho úplných počátků. Tehdy však byly její články publikovány opět pod jiným pseudonymem - a to "Karla Kostelecká". Její první článek nalezneme již v prvním ročníku vydání listu (v roce 1892) pod názvem "Životopisná vzpomínka na Barboru Gendreovou-Nikitinovou."¹⁴⁸ Její články byly natolik oblíbené, že již roku 1897 byla Terezií Toužilovou navržena do pozice šéfredaktorky namísto mužů, kteří *Ženskému listu* do té doby veleli.¹⁴⁹ Šéfredaktorkou se však tehdy stala Mína Hybešová a Karla Máchová si musela na své redaktorování počkat ještě několik let.

Konečně v roce 1901, kdy se list přesunul do Prahy, se Karla Máchová oficiálně stala šéfredaktorkou *Ženského listu*, a to až do úplného konce jeho vydávání, v roce 1914. Karla Máchová se snažila do *Ženského listu* přinést trochu větší osvětu, než bylo pro list do té doby obvyklé. Snažila se dávat prostor tématům, které by se věnovaly "*svobodě ve výchově ženského pohlaví, uznání a činné práci žen v sociální oblasti a zlepšení zákonů o postavení žen ve společnosti.*"¹⁵⁰

Teprve od přesunu listu do Prahy poprvé zaznamenáváme informace o platu jeho redaktorů. Karla Máchová dostávala za práci na jednom čísle 40 korun, což ale - jak sama potvrdila - "*stačilo sotva na nutné výdaje neboť musela nakupovat různé zahraniční časopisy, psací potřeby a knihy.*"¹⁵¹ Její roční plat tak mohl dosahovat kolem 920 korun - v porovnání plat sluzky za Rakouska-Uherska činil 250 korun a úředníka kolem 2500 korun.¹⁵² Všechny služební cesty si Máchová musela také hradit sama ze svého, jelikož strana v té době proplácela cestovné pouze mužům. Tehdejší předseda Československé sociálně demokratické strany dělnické Antonín Němec to vysvětloval takto: "*Přednější jsou nám organizace mužů než žen.*"¹⁵³ Toto androcentrické postavení Antonína Němce diskriminující ženy (resp. ženské organizace) bylo jednou z dalších příčin pozdějšího aktivního zapojení Karly Máchové do boje za ženské volební právo.

---

¹⁴⁸ Kostelecká, Karla. "Životopisná vzpomínka na Barboru Gendreovou-Nikitinovou." *Ženský list*. R.1, 1892, č.10, 21/11, s. 1.

¹⁴⁹ "Konference žen." *Ženský list*. R.7, 1898, č.2, 24/1, s.3.

¹⁵⁰ Uhrová 2008: 111.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 112.

¹⁵² Tuček: 2008.

¹⁵³ Uhrová 2008: 116.

Máchová kromě redakční činnosti věnovala svůj čas také mnohým spolkům a organizacím, jež byla součástí, z nichž za asi nejvýznamnější můžeme pokládat Americký klub dám, první český ženský spolek. Právě zde se již v roce 1882 Karla Máchová poprvé seznámila s pozdějším prvním československým prezidentem a významným politikem a spisovatelem - Tomášem Garrigue Masarykem¹⁵⁴ a celou jeho rodinou - včetně jeho manželky Charlotty, která se stala Karlinou důvěrnou přítelkyní.

Charlotta Garrigue Masaryková si práce Karly Máchové velmi vážila, a také jí pomáhala *Ženský list* kolportovat do chudých domácností na Malé Straně a na Hradčanech.¹⁵⁵ Dokonce prodala i část svých šperků, aby listu vypomohla.¹⁵⁶ Charlottina oddanost své přítelkyni a jejímu listu je patrná například z dopisu, který zaslala Zdeňce Wiedermannové-Motyčkové, která se v roce 1904 rozhodovala vydávat nový ženský časopis:¹⁵⁷ *"Vidíte, Ženský list slečnou Máchovou redigovaný. Píše pro dělnice, ale mnoho je tam pro každého. Právě píše tři články o prostituci, které se mi velmi líbí. Slečně Máchová má velké srdce, a tím se dostala mezi dělníky."*¹⁵⁸

Úctu ke Karle Máchové choval i samotný Tomáš Garrigue Masaryk. K jejím šedesátým narozeninám v roce 1913 jí zaslal dopis, ve kterém stálo: *"Ctěná slečno Máchová, přeju Vám, to víte, všecko dobré a přeju to za celou rodinu naši: kdybych neměl schůzi o Husově slavnosti, velmi důležitou, tak bych přijel a stiskl Vám ruku. Srdečně Váš, Masaryk,"* [viz příloha č.13]. Karla Máchová rodinu Masarykových často navštěvovala a s Charlottou Masarykovou trávila hodiny debatováním nad ženskou a dělnickou otázkou, což byla témata, která měly obě ženy společné. Dceři Masarykových, Alici, se Karla Máchová jednou svěřila: *"Víte, mně se mnohý problém ujasní, mnohá záhada vysvětlí prostě tím, že ji vaší matce rádně vyložím."*¹⁵⁹

Karla Máchová byla "svému" *Ženskému listu* plně oddaná. Alice Masaryková na její žurnalistické vzpomínala takto: *"Této práci se úplně věnovala. Svůj časopis psala hlavně pro dělnice a pro pomocnice v domácnosti - tenkrát se jim říkalo služby. Tovární dělnice byly zvány fabričky a už v tom slově se ozývalo jiné znehodnocení. Tehdy byly nesvědomitě využívány a špatně placeny. Máchová dobře znala jejich život."*¹⁶⁰

---

¹⁵⁴ Uhrová, Eva. "Karla Máchová - přítelkyně paní Charlotty." *Krásná paní*. R.4, 2006, č.10, s.42.

¹⁵⁵ Burešová 2004: 139.

¹⁵⁶ Uhrová 2008: 114.

¹⁵⁷ Zdeňka Wiedermannová-Motyčková se nakonec stala v roce 1905 zakladatelkou časopisu *Ženská revue* (Odehnalová 2011: 12).

¹⁵⁸ Petráková, Františka. "Naším ženským novinám." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.6.

¹⁵⁹ Masaryková 1994: 94.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 93.

Na začátku 20. století se vůdkyni českého ženského knutí Františce Plamínkové podařilo objevit skulinu v zákoně, který upravoval kdo smí volit ve volbách do zemského sněmu. Zákon totiž umožňoval kandidovat všem, kteří *"patřili vyšší daní nebo svým úředním postavením k prvnímu nebo druhému volebnímu sboru"* (mimo jiné také např. učitelky) a těm, kteří *"ve třetím sboru platili alespoň osm korun přímých daní"* (mimo jiné také ženy).¹⁶¹ Stručně řečeno: možnost být volen nepatřila jenom mužům, ale také ženám, které měly dostatečně velký majetek, na který platily daň. V roce 1905 tak byl vytvořen Výbor pro volební právo žen,¹⁶² který se snažil tehdejší politické strany přesvědčit, aby na své kandidátní listiny zapsaly také ženy. V únoru 1908 se konaly volby do českého zemského sněmu a již v lednu toho roku Československá sociálně demokratická strana dělnická jako první strana ohlásila kandidaturu ženy - Karly Máchové - a to v obvodu Praha 4, 6 a 7 (Hradčany, Vyšehrad a Holešovice-Bubny).¹⁶³ Velkou podporu získala Máchová také od realistů, jejichž vyjádření k její kandidatuře otiskl také *Ženský list*:

*"Zde ustupují stranické zájmy, zato nastupuje tu velký český zájem a otázka naší kulturní vyspělosti, aby česká demokratická žena, vzdělaná a snah ušlechtilých, byla zvolena a my mohli ukázat celému světu, že jako jsme byli prvními ve střední Evropě, kdo si postavili ženské gymnázium, tak že jsme to zase my, kteří jsme ideál o rovnoprávnosti a rovnocennosti ženy s mužem realizovali."*¹⁶⁴

Kromě Karly Máchové byla později na kandidátky připsána také nezávislá Marie Tůmová. Ač však ve volbách ani jedna z žen nezmohla, Karla Máchová získala celkem 493 hlasů (z asi dvou tisíc), téměř stejný počet jako její spolukandidát František Soukup.¹⁶⁵ I přes prohru se tedy jednalo o velké vítězství pro ženy, které získaly naději, že volebního práva je možno dosáhnout, a že i žena by jednoho dne mohla dosáhnout politické funkce.¹⁶⁶

Karla Máchová zemřela 16. května 1920, tedy jen několik měsíců poté, co ústava nově vzniklé Československé republiky nabyla své účinnosti, čímž zaručovala všem obyvatelům

---

¹⁶¹ Kořalka 1996: 308.

¹⁶² Ženy nemohly vytvořit vlastní spolek nebo politickou organizaci, aby samy kandidovaly, neboť participaci v politických organizacích tehdejší zákon zakazoval. Z toho důvodu byl proto vytvořen výbor (Kořalka 1996: 308).

¹⁶³ Kořalka 1996: 308; Wohlgemuthová 1965: 416.

¹⁶⁴ *Ženský list*. R.17, 1908, č.6, 5/3, s.7.

¹⁶⁵ Kořalka 1996: 310; Horská 1999: 110.

¹⁶⁶ Žena poprvé politické funkce v Čechách dosáhla v roce 1912, kdy se do zemského sněmu za mladočeskou stranu dostala spisovatelka Božena Viková-Kunětická (BVK), čímž se stala první ženou-poslankyní ve střední Evropě (Wohlgemuthová 1965 - 416). Vikové-Kunětické však byl i navzdory jejímu vítězství ve volbách vstup na území zemského sněmu zakázán a do politiky dostala až se vznikem ČSR (Malínská 2005: 116).

republiky starších 21 let aktivní volební právo (pasivní od 30 let) - tedy jak mužům, tak poprvé oficiálně i ženám.

5.3 Změny ve vzhledu listu

Přesunutím redakce do Prahy nastalo, co se formátu listu týče, hned několik změn. Tou asi nejpatrnější bylo pravděpodobně zjednodušení hlavičky listu. Administrace listu se rozhodla upustit od pompézních ilustrací kolem názvu titulu, které byly pro list typické za jeho redigování v Brně, a přejít k použití mnohem jednoduššího typu písma. Písmo užití v názvu titulu bylo v průběhu dalších let několikrát změněno, a to konkrétně v letech 1904, 1907, 1908, a poslední změna proběhla v roce 1911 [viz příloha č.14].

Zjednodušení a zpřehlednění se týkalo také údajů, které čtenáři našli pod názvem titulu. V roce 1901 byly pod názvem titulu administrační informace rozděleny do tří krátkých sloupců, přičemž jak levý, tak i pravý sloupec informoval pouze o ceně čísla a ročního předplatného a prostřední sloupec obsahoval stručné informace o adrese redakce, administrace a expedice a ceně výtisku zaslání do Německa a Francie. Toto trojsloupečné rozdělení informací v hlavičce titulní strany listu však nemělo dlouhého trvání. Již v roce 1902 se list vrátil zpět k publikování o těchto záležitostech stejnou formou jako za doby vydávání časopisu v Brně - tedy v rámci jednoholitého textu, s jednotlivými informacemi oddělenými od sebe pomlčkami. Ke zjednodušení se *Ženský list* opět navrátil v roce 1908 (v roce, kdy se změnil na týdeník), kdy text těsně pod názvem titulu obsahoval pouze cenu jednoho čísla a den vydání.

List si nicméně i za doby svého vydávání v Praze zachoval dvousloupečné lámání textu, kterého využíval již od roku 1893. Stejně tak zůstal také zachován počet stran jednoho čísla, tedy osm (výjimkou bylo prvomájové číslo z roku 1908 se 16 stranami), a jeho výtisky byly i nadále černobílé (opět s výjimkami prvomájových čísel [viz příloha č.6]). Ani co se týče ilustrací se grafická podoba nezměnila: fotografie, ani kresby se v *Ženském listu* neobjevovaly. V prvomájovém čísle v roce 1908 se *Ženský list* k nepublikování ilustrací vyjádřil takto: "*Ilustrací více a snad lepších nemohli jsme dát pro malý formát listu. Upozorňujeme však na to, že pro příští rok, rozšíří-li se ještě odebrání Ženského listu, chystáme vydávání jeho ve větším formátě, takže bude možno spíše obrazy přinášet.*"¹⁶⁷ Jak redakce slíbila, tak se také stalo, a jelikož v roce 1908 *Ženský list* zaznamenal ve své historii

---

¹⁶⁷ "Různé zprávy." *Ženský list*. R.17, 1908, č.18, 30/4, s.14.

nejvyšší náklad (9000 výtisků), od roku 1909 začal časopis vycházet ve zvětšeném formátu odpovídající velikosti A3. I přesto, že zvětšení formátu a použití lepšího papíru pro vydavatelství listu znamenalo větší finanční výlohy, bylo rozhodnuto, že cena jednoho čísla zůstane zachována.¹⁶⁸

5.4 Změny ve struktuře listu

Po přesunu redakce do Prahy můžeme vidět narůstající snahu o publikování článků zabývajících se volebním právem pro ženy. Přispělo k tomu nejen redigování časopisu Karlou Máchovou, která se o tuto problematiku sama velice zajímala, ale také angažovanost žen do politiky. Připomeňme si například, že roku 1905 se ženám podařilo objevit mezeru v zákoně, díky níž mohla Karla Máchová kandidovat ve volbách v roce 1908, a i přesto, že nezdvítězila, snahy žen získat volební právo a pomoci dostat ženy do politiky neustaly a staly se o to bojovnějšími.

Ze začátku si list zachovával stejné rubriky jako v Brně. Sestával se tedy z úvodních čtyř až pěti článků, která se týkala témat volebního práva, postavení ženy ve společnosti, výchovy dívek, prostituce, alkoholismu nebo situace služek a dělnic v českých zemích. Následovala pravidelná rubrika "Různé zprávy", obsahující novinky z různých českých a moravských krajů, které týkaly žen doma i ve světě. V žádném čísle také nechyběla báseň nebo feuilleton. Časopis také obsahoval zvláštní rubriku "Dopisy", ve kterých pravidelně zveřejňoval korespondenci od svých čtenářů a čtenářek, která přinášela další zprávy a novinky týkající se českých a moravských žen. Dopisovatelky byly ale časopisem upozorňovány, aby své zprávy zasílaly pouze na jedné straně papíru *"neboť psaním na obou stranách způsobeny jsou redakce tak i sazeči značné a zbytečné potíže."*¹⁶⁹ I nadále také časopis zachovával rubriku "Listárna redakce a administrace" a také i nadále téměř v každém čísle publikoval krátké poznámky a upozornění, ve kterých nabádal čtenářstvo k větší propagaci listu. V jednom z těchto upozornění například stálo: *"Soudružky, přičiňte se o rozšíření vašeho jediného Ženského listu, ať nenesete výtky zasloužené, že nedovedete ani svůj vlastní list podporovati. Podávejte zprávy ze schůzí. Nezapomínejte nikdy při zábavách na jediný svůj list!"*¹⁷⁰ Mezi nepravidelné rubriky patřily například "Zprávy spolkové", "Hlídka služebných děvčat" nebo "Sociální hlídka".

---

¹⁶⁸ "Naším čtenářům, odběratelům a předplatitelům." *Ženský list*. R.17, 1908, č.51, 17/12, s.1.

¹⁶⁹ "Listárna redakce." *Ženský list*. R.11, 1902, č.2, 23/1, s.8.

¹⁷⁰ *Ženský list*. R.16, 1907, č.1, 3/1, s.3.

Velká změna nastala co se týče inzerce, neboť jí od přesunu redakce do Prahy byla ponechána celá závěrečná strana listu - narozdíl od inzercí malého formátu, které se objevovaly za doby časopisu v Brně. Inzeráty se týkaly především literárních novinek vydaných Tiskovým družstvem Československé sociálně demokratické strany dělnické, ale čtenářky zde mohly nalézt také inzeráty na různé kuchyňské náčiní, prádlo a podobně. Některé inzeráty také nabízely čtenářkám *Ženského listu* určité výhody - například v inzerátu na klobouky v č.15 *Ženského listu* z roku 1908 stálo: "*Soudružkám při odvolání na Ženský list 10% slevy.*"¹⁷¹

V roce 1908, kdy se list stal týdeníkem, se v *Ženském listu* poprvé objevila rubrika "Hlídka zdravotnická a vychovatelská", která poskytovala rady ohledně péče a výchovy dítěte. V tomto roce také poprvé začal jako příloha listu vycházet román na pokračování - a to konkrétně Flaubertovo "Prosté srdce,"¹⁷² který byl později nahrazen dalšími romány.¹⁷³

Od roku 1910 začal *Ženský list* publikovat také rady pro domácnost, neboť si je čtenářstvo časopisu vyžadovalo.¹⁷⁴

V roce 1912 se členové redakce *Ženského listu* rozdělili na dva tábory: první z nich byl zastáncem toho, že by časopis měl začít přinášet také informace týkající se módy, kdežto druhý tábor byl proti. "*My, ženy proletářské rozhodně odmítáme, by se cosi podobného v našem Ženském listu zavádělo, a to z té jednoduché příčiny, že nemůžeme míti žádného zájmu pro módy, poněvadž jako ženy proletářské, dělnické, žádné módy nepěstujeme a pěstovati nemůžeme, nemáme zkrátka na módy peněz. Ty pak ženy dělníků, který už konečně chtí pěstovati nějakou tu módu, ty mají zajisté dle všeho takové příjmy, že sobě mohou za pár korun předplatiti nějaký módní časopis.*"¹⁷⁵ S tímto názorem přišla neznámá dopisovatelka ze Žižkova v čísle 8, čímž rozproudila vášnivou diskuzi na téma módní rubriky v *Ženském listě* v dalších několika jeho číslech. Redaktorka Anna Steinerová se hájila, že nápad části redakce o vytvoření "módní rubriky" nebyl zcela pochopen, neboť nebylo míněno informování o nových módních záležitostech, jako spíše rady ohledně šití oděvu pro celou rodinu: "*Tedy ne módy, ale nutné domácí prádlo a šaty měly jsme na mysli, tím že by se náš Ženský list jistě ve svém poslání neprohřešil, naopak prospěl by věci důležité právě tak, jako je politická a hospodářská výchova nutna, je dle mého názoru také nutna pro rodinu a domácnost.*"

---

¹⁷¹ *Ženský list*. R.15, 1908, č.9, 20/2, s.6.

¹⁷² *Ženský list*. R.16, 1908, č.9, 27/2, s.6.

¹⁷³ Jednu dobu vycházel například Maupassantův román "Yveta" (*Ženský list*. R.16, 1908, č.18, 30/4, s.14).

¹⁷⁴ Karpišková, Betty. "Bohatá historie chudého neohroženého tisku soc. dem. žen." *Ženské noviny*. 1937. R.19, č.26, 1/7, s.3.

¹⁷⁵ "Hlas soudružky ze Žižkova." *Ženský list*. R.21, 1912, č.8, 22/2, s.2.

Trvalo celý rok a půl další debat na toto téma, než se nakonec redakce rozhodla svým čtenářům vyjít vstříc a od začátku roku 1914 začal *Ženský list* jednou měsíčně přinášet návody na zhotovení dětského prádla a obleků pod názvem "Jak se máme odívatí" [viz příloha č.15],¹⁷⁶ které obsahovaly také jednoduché nákresové ilustrace: "*Nakladatelství a redakce Ženského listu usneslo se vydávati módní přílohu šatů, prádla, spolu s hlídkou poučnou pro naše hospodyně vždy prvý týden v měsíci. Doufáme, že tímto vyhovujeme větší části našeho čtenářstva. Je důležité pro ženy, pracující v domácnosti, aby dovedly ušít šat pro sebe i své děti. Jak mnoho peněz se tím do roka ušetří, který možno obrátiti k jinému účelu! Našim čtenářkám jistě přijdou vhod módní obrázky oděvů, které se dají snadno zhotoviti doma pro svoji jednoduchost.*"¹⁷⁷

5.5 Ekonomické záležitosti

Počátky *Ženského listu* v Praze pro jeho administraci nebyly jednoduché. Časopis byl totiž kvůli svým ekonomickým neúspěchům za doby vydávání v Brně do Prahy přeložen s deficitem, který činil 300 K.¹⁷⁸ Odběr listu navíc i nadále v roce 1901 klesal, za což jeho redakce dávala vinu především hospodářské krizi.¹⁷⁹

Z toho důvodu se jeho redakce snažila na list vybírat peníze, kde se jen dalo. Začaly se konat různé akce na podporu *Ženského listu*, které měly za úkol nejen vybrat peníze na jeho správu, ale především získat nové odběratele. Zastánci a zastánkyně *Ženského listu* se tak svůj časopis snažili propagovat na zábavách, slavnostech, svatbách i pohřbech. Konkrétně se například 20. října 1901 konal v Libni "přátelský večírek" na podporu *Ženského listu*.¹⁸⁰

List zůstal zadlužen ještě prvních několik let po jeho přeložení do Prahy,¹⁸¹ ale díky vytrvalé práci jeho kolportérek se mu časem podařilo dostat svou finanční situaci pod kontrolu a jak počet odběratelů, tak i jeho náklad začal růst, což následně umožnilo listu v roce 1908 změnit svou periodicitu ze čtrnáctideníku na týdeník. Z nákladů, které list v některých svých článcích v průběhu svého působení v Praze zveřejňoval (některé z těchto informací však mohou být zkreslené) vidíme, že z nákladů kolem 3500 čísel, kterých list dosahoval v Brně se *Ženskému listu* do roku 1908 podařilo dospět až k nákladu rovnému 9000

---

¹⁷⁶ "Pozvání ku předplacení na *Ženský list*." *Ženský list*. R.23, 1914, č.1, 1/1, s.1.

¹⁷⁷ "Jak se máme odívatí." *Ženský list*. R.23, 1914, č.15, 9/4, s.4.

¹⁷⁸ "Plenární schůze žen." *Ženský list*. R.13, 1904, č. 9, 28/4, s.5.

¹⁷⁹ "Porada organisovaných žen v Libni." *Ženský list*. R.10, 1901, č. 17, 16/9, s.7.

¹⁸⁰ "Upozornění do Libně." *Ženský list*. R.10, 1901, č.19, 14/10, s.8.

¹⁸¹ "Plenární schůze žen." *Ženský list*. R.13, 1904, č. 9, 28/4, s.5.

čísel [viz příloha č.16],¹⁸² což byl také maximální náklad, kterého *Ženský list* během své existence dosáhl. Dále jako týdeník dosahoval relativně stabilního nákladu okolo 8000 čísel.¹⁸³

Po přesunu do Prahy cena *Ženského listu* ze začátku nijak výrazně nestoupala - v prvním roce (1901) stále ještě uveřejňoval časopis cenu čísla i předplatného v rakousko-uherských zlatých, ovšem od roku 1902 již nadále používal pouze měnu rakousko-uherské koruny (jejíž hodnota se rovná dvojnásobku hodnoty jednoho zlatého). Cena jednoho čísla od roku 1902 tak byla rovna 8 halěrům, zatímco cena předplatného na rok odběratele vyšla na 2 koruny 8 halěrů. Ke změně ceny došlo poté už jen jedenkrát, a to v souvislosti se změnou periodicity časopisu. V roce 1908, kdy list počal být vydáván jednou týdně, byla cena jednoho čísla změněna na 6 halěrů, přičemž celoroční předplatné stálo 3 koruny 12 halěrů [viz příloha č.17].

5.6 Cenzura

Ani po přesunutí *Ženského listu* do Prahy nepřestal být časopis trnem v oku státního zastupitelství, které i nadále konfiskovalo mnohé z jeho vydání. Na sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické v prosinci 1906 bylo oznámeno, že za poslední 2 roky byly sociálně-demokratické časopisy, kterých strana vydává celkem 50 (16 politických, 29 odborných a 5 různých) konfiskovány 212-krát.¹⁸⁴ Tato cenzura se však povětšinou týkala především tisků politických, mezi něž patřil také *Ženský list*.

V roce 1912 byl na stranách *Ženského listu* otištěn dopis s nápisem "Co jest censura?", který trochu přibližuje praxi cenzorů na začátku minulého století: "*U nás v Rakousku je censura domovem a mnohdy řádí modrá tužka censorova až přespříliš. Censura jest uzda pro příliš vyvinuté mozky, aby nemohly se dopracovati konečných závěrů soustavného usuzování. [...] Ale naštěstí aspoň myšlení lidské nepodléhá censuře. [...] Anglický a americký tisk, který vůbec není vázán censurou, je volným. Za to mnohé klerikální plátky jsou napěchovány nadávkami a překypují sprostotou, která není omezena censurou. Censura má pouze za účel omezovati jen lidské myšlenky. Ale to je nemožné. A proto je censura velmi pochybná zbraň*

---

¹⁸² Náklady *Ženského listu* z let 1907, 1908, 1909 a 1911 jsou uvedeny v následujících číslech tohoto časopisu: "Osmý sjezd československé sociální demokracie v Plzni." *Ženský list*. R.16, 1907, č. 19, 5/9, s.2; "Četba vzdělávacím prostředkem." *Ženský list*. R.17, 1908, č. 22, 28/5, s.2; "Zemská konference žen sociálně-demokratických v Čechách." *Ženský list*. R.20, 1911, č. 1, 5/1, s.2; "Náš desátý sjezd." *Ženský list*. R.21, 1912, č. 1, 4/1, s.3.

¹⁸³ Wohlgemuthová 1965: 406.

¹⁸⁴ "Sedmý sjezd sociální demokracie." *Ženský list*. R.16, 1907, č.1, 3/1, s.1.

proti volnosti myšlení a proti tisku."¹⁸⁵ Článek se zmiňuje o tzv. klerikálním tisku, tedy tisku, který se snažil dostat do politiky prosadit církevní myšlenky a hodnoty. Jedním z důvodů, proč byl Ženský list proti klerikálním periodikům, bylo jejich postavení vůči ženské otázce. Karel Líšeňský, dopisovatel *Ženského Listu*, například ve svém článku "Otázka ženská" z roku 1894 zmínil, že se klerikální strana ztotožňovala například s říkačkami jako *"ženy mají dlouhé vlasy a krátký rozum"*.¹⁸⁶ A právě protiklerikální články, které se v *Ženském listu* jednou za čas objevovaly, byly téměř vždy celé zabaveny. Jako příklad poslouží anti-klerikální článek publikovaný ve stejném čísle *Ženského listu* jako výše zmíněný článek "Co jest censura?", který byl konfiskován hned na čtyřikrát [viz příloha č.18].¹⁸⁷

V roce 1908 se redakce *Ženského listu* rozhodla vydat číslo, které bylo vydáno celé jako "agitačně protiklerikální". Toto číslo obsahovalo z velké části pouze články, které se stavěly proti klerikalismu. Jelikož i v minulosti byl *Ženský list* za anti-klerikální články postihován cenzurou, nebylo překvapením, že celé toto číslo bylo zkonfiskováno, jeho další rozšiřování bylo zakázáno a všechny výtisky byly zabaveny (ani dnes č.25 z roku 1908 v knihovnách nenajdeme). Podle státního zastupitelství se *Ženský list* provinil *"proti veřejnému pokoji a řádu a naplnil skutkovou postatu zločinu rušení náboženství"*.¹⁸⁸ Redakce *Ženského Listu* na toto zabavení reagovala takto: *"To už máme letos 3. nebo 4. konfiskaci a vždy pro články a zprávy o klerikalismu. Je vidět, jak úřadům záleží na tom, aby ženy nezhostily se klerikálních názorů. Náboženství jsme se nedotýkali, úřady chrání přímo a bez ostychu stranické zájmy klerikálů."*¹⁸⁹

5.7 Distribuce

I nadále na začátku 20. století platil zákaz volné kolportáže, který upravoval tiskový zákon z roku 1863.¹⁹⁰ Kolportovat ale *Ženský list* jeho zastánkyně ani nadále nepřestávaly. *Ženský list* několikrát zdůrazňoval, že ke zlevnění časopisu může dojít pouze v případě, že dojde k jeho značnému rozšíření. Aby tohoto účelu dosáhl, redakce apelovala na ženské spolky, výbory a organizace, aby si ve svém středu vždy zvolili jednu ženu, která bude list v daném okrese kolportovat: *"Starejte se vždy a všude o hojné rozšíření Vašeho "Ženského listu". Dbejte by odebírala jej každá dělnická žena. Organisuujte jeho prodej. Zvolte si soudružku,*

¹⁸⁵ "Co jest censura?" *Ženský list*. R.21, 1912, č.28, 11/7, s.7.

¹⁸⁶ Líšeňský, K. "Otázka ženská." *Ženský list*. R.3, 1894, č.4, 26/2, s.3.

¹⁸⁷ Prokopová, J. "Kouzlo klerikalismu." *Ženský list*. R.21, 1912, č.28, 11/7, s.3-4.

¹⁸⁸ "Konfiskace Ženského Listu." *Ženský list*. R.17, 1908, č.26, 25/6, s.6-7.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ "Jubileum tiskového zákona." *Ženský list*. R.22, 1913, č.1, 2/1, s.6.

kteřá by jej ostatním dodávala. Kam nemůžete vniknouti samy, zašlete nám adresy a my zašleme číslo na ukázkę. Ne jen jedna část, ale všechny dělnické ženy mají povinnost odebírat i čistí svůj vlastní tisk, tisk dělnický, sociálně demokratický."¹⁹¹

Od převzetí redakce Karlou Máchovou s kolportáží po Praze pomáhala i choť Tomáše Garrigue Masaryka - Charlotta. Funkce kolportérky *Ženského listu* přitom nebyla placená, a většina žen ji vykonávala ve svém volném čase.¹⁹² Jednou z jeho dalších pražských kolportérek - a to na Žižkově - byla Františka Petráková, která na tuto svoji funkci, do které byla zvolena, byla velmi hrdá: *"Přijímala jsem to jako vyznamenání a důvěru ostatních vůči sobě, mladě soudružce, které byl svěřen tak důležitý úkol. Tehdy se prodával "Ženský list" za 3 krejcarey. Jako vždy, poměry v proletářských rodinách nebyly právě skvělé, a stalo se velmi často, že leckterá soudružka sháněla 3 krejcarey po všech hrnečkách v kredenci, ale "Ženský list" nikdy neodřekla, neboť se stal její duševní potravou, na niž čekala dychtivě a s nedočkavostí, aby hltala řádky tohoto malého týdeníčku a čerpala z něho poučení i trochu zábavy.*"¹⁹³

Na konferencích sociálně-demokratických žen nebo na valných hromadách byly následně delegátkami z jednotlivých okresů podávány zprávy o tom, kolik čísel *Ženského listu* se v kterém okrese odebírá, stejně jako se informovalo o akcích v jeho prospěch.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ "Z administrace." *Ženský list*. R.11, 1902, č.2, s.8.

¹⁹² "Z Prahy VII." *Ženský list*. R.17, 1908, č.13, s.7.

¹⁹³ Petráková, Františka. "Naším ženským novinám." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.6.

¹⁹⁴ Např. "Konference sociálně demokratických žen." *Ženský list*. R.11, 1902, č.8, s.1.

6. Dopad první světové války na Ženský list

6.1 Pozastavení listu se začátkem první světové války

S příchodem války v létě roku 1914 došlo k určité změně státního systému. V Rakousko-Uhersku byla nastolena "vojensko-byrokratická diktatura", která zavedla preventivní cenzuru a také trestní stíhání redaktorů.¹⁹⁵ Nejhuře dopadly listy vydávané sociálně demokratickou stranou a stranou národně sociální, jejichž velká většina byla úřady pozastavena. K jejich zrušení vedlo především přijetí zákona o dočasném zrušení tiskové svobody.¹⁹⁶ Mezi pozastavenými sociálně-demokratickými periodiky patřili *Záře*, *Sborník mládeže*, *Tělocvičný ruch*¹⁹⁷ a také *Ženský list*, který byl úřady zrušen 7. srpna 1914.¹⁹⁸ "*Rakousko se vždýcky bálo žen*,"¹⁹⁹ usuzovala z jednání vlády redaktorka pozdějších *Ženských novin* Františka Petráková. Podle Betty Karpiškové, šéfredaktorky *Ženských novin*, byl *Ženský list* tehdejším režimem chápán jako potenciální hrozba z toho důvodu, že jeho stanovisko bylo "*veskrze mírové a nebojácně protiválečné*."²⁰⁰

Zrušení *Ženského listu* však nezabránilo některým z jeho původních redaktorů a redaktorek pokračovat ve své práci ani v průběhu války. Mezi lety 1914 a 1918 se někteří angažovali například v časopise *Zájmy žen*²⁰¹ s podtitulem "časopis pro zájmy žen výdělečně pracujících", a to především bývalá šéfredaktorka *Ženského listu* Karla Máchová.²⁰² Jedním z dalších nepřímých pokračovatelů *Ženského listu* byla *Týdenní kronika válečná*, který vydával Antonín Svěcený, bývalý administrátor *Ženského listu*.²⁰³ Žádný přímý pokračovatel *Ženského listu* však v průběhu války neexistoval.

6.2 "Znovuobnovení" listu po první světové válce

Po skončení 1. světové války a po vzniku Československé republiky v koncem roku 1918 došlo po dlouhých čtyřech letech opět k uvolnění poměrů, včetně těch týkajících se tiskové

---

¹⁹⁵ Galandauer 1986: 158.

¹⁹⁶ Bednařík - Jiráček - Köpplová 2011: 149.

¹⁹⁷ Galandauer 1986: 158.

¹⁹⁸ Karpišková, Betty. "Bohatá historie chudého neohroženého tisku soc. dem. žen." *Ženské noviny*. 1937. R.19, č.26, 1/7, s.3

¹⁹⁹ Petráková, Františka. "Naším ženským novinám." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.6.

²⁰⁰ Karpišková, Betty. "Bohatá historie chudého neohroženého tisku soc. dem. žen." *Ženské noviny*. 1937. R.19, č.26, 1/7, s.3

²⁰¹ Časopis *Zájmy žen* vycházel od roku 1916 (Wohlgemuthová 1965: 406).

²⁰² Tomeš 2004: 87.

²⁰³ Křenovská, Frída. "Po stopách hnutí žen župy mladoboleslavské." *Ženské noviny*. 1937. R.19, č.26, 1/7, s.3

svobody. Československá sociálně demokratická strana dělnická po sloučení se slovenskou sociálně demokratickou stranou změnila název na "Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou," a od 1. ledna 1919 přivedla na pulty novinových stánků zpět svůj časopis *Ženský list*, tentokrát však pod názvem *Ženské noviny*.

Na pozici šéfredaktorky byla dosazena česká spisovatelka a redaktorka Marie Majerová, jelikož se Karla Máchové v této době již netěšila dobrému zdraví.²⁰⁴ Pod názvem *Ženské noviny* poté časopis vycházel další dva roky.

6.3 Nástup levice a štěpení listu

V roce 1920 se členové Československé sociálně demokratické strany dělnické začali názorově diferencovat a došlo ke vzniku levicové frakce, kterou podporovala velká část dělnictva. Názorové potyčky ve straně nakonec vyvrcholily v prosinci 1920 při tzv. "boji o Lidový dům". Poté, co levice zabrala sídlo strany - Lidový dům na Hyberské ulici č.7 v Praze - se pravice rozhodla na ně nejen podat žalobu, ale zároveň si nárokovat majetek sociálně demokratické strany. Ten byl totiž "napsán" na Antonína Němce, předsedu výkonného výboru, jelikož podle rakouského řádu právnické osoby (např. politické strany) nesměly vlastnit majetek.²⁰⁵ Levice se na tuto situaci rozhodla reagovat generální stávkou, které se zúčastnilo na milion dělníků. Násilné boje o držbu Lidového domu trvaly několik dní, během kterých byla budova obsazena policií. 15. prosince byla levice nucena stávku odvolat, ale i přesto, že se jednalo o jejich praktickou porážku, měl tento konflikt pro levici také pozitivní důsledek: frakce se úplně osamostatnila a v květnu 1921 oficiálně založila Komunistickou stranu Československa.²⁰⁶

Rozkol v Československé sociálně demokratické straně dělnické měl také velký vliv na stranický tisk. Redakce *Ženských novin* se na popud své šéfredaktorky Marie Majerové postavila na stranu levice,²⁰⁷ což bylo na stránkách časopisu poprvé zřejmé z 43. čísla v roce 1920, kdy časopis přestal být vydáván Ústředním dělnickým nakladatelstvím Antonína Svěceného, a přešel do rukou Václava Šturce, který byl v roce 1921 zvolen předsedou Komunistické strany Československa.²⁰⁸

---

²⁰⁴ Karla Máchová zemřela 16. května 1920.

²⁰⁵ Galandauer 1986: 329.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 351.

²⁰⁷ Karpišková, Betty. "Bohatá historie chudého neohroženého tisku soc. dem. žen." *Ženské noviny*. 1937. R.19, č.26, 1/7, s.3.

²⁰⁸ Ústav pro studium totalitních režimů. (Nedatováno). *Složení vedoucích orgánů KSČ*.

Hned nadcházejícím, 44. číslem, týdeník opět změnil název zpátky na *Ženský list*, neboť již nebyl majetkem Československé sociálně demokratické straně dělnické, a jako takový nesměl využívat jejich starých hlaviček listu.²⁰⁹ Od původního *Ženského listu* z přelomu století se však, co se formátu týče, liší téměř ve všech ohledech. Velikostí listu, který měl nyní pouze 4 stran, se vrátil zpět k formátu A3, zpět se vrátilo také třísloupečné lámání, časopis poprvé bohatě počal využívat ilustrací ke svým článkům a tak dále. Ubylo velkého množství stálých rubrik – jediná, která byla částečně zachována, byla rubrika Zprávy spolkové, nyní přejmenována na Naše práce. Po první světové válce časopis dosahoval téměř dvojnásobných nákladů než za časů vydávání původního sociálně-demokratického *Ženského listu* v Praze – v roce 1920 náklad činil až 14 000 výtisků.²¹⁰

Změny, které s sebou levicové vedení listu přineslo, vyvrcholily 5. ledna 1922,²¹¹ kdy byl podtitul *Ženského listu* – „Týdeník žen sociálně-demokratických“ změněn na „Komunistický týdeník“, čímž se časopis poprvé oficiálně přihlásil k levicovému stanovisku. Poslední fází velkých změn, které vedly k uvedení tohoto listu jako komunistického, bylo jeho přejmenování na *Komunistku*, ke kterému došlo 29. června 1922.²¹²

Profilace *Ženského listu* (později *Komunistky*) jako levicového pro Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou znamenala ztrátu velmi důležitého prostředku k oslovení ženské části svého voličstva. Rozhodla se tedy založit časopis nový, který by převzal funkci *Ženského listu*, a to pod výstižnějším názvem - *Ženské noviny* [viz příloha č.19].

6.3.1 *Komunistka*

*"Jsme komunistky a list náš necht' nese název Komunistka. Umřel Ženský list a zrodila se Komunistka. [...] Zavíráme jeden list dějin našeho ženského hnutí, abychom na novém listě psali novou silou, novou odvahou. Dáváme našemu ženskému časopisu to celým světem nenáviděné a tisíckrát proklínané jméno "Komunistka" proto, abychom jej učinili vám bližší a dražší. Chceme, aby byl váš, jedině váš, které trpíte a bojujete, ale které jednou zvítězí."*²¹³

Takto zahájila redakce *Komunistky*, i nadále pod vedením Marie Majerové, vydávání svého nového časopisu v červnu roku 1922, který byl levicově orientovaným pokračovatelem původně sociálně-demokratického *Ženského listu*. V roce 1923 se poté s *Komunistkou* sloučil

²⁰⁹ Karpíšková, Betty. "Bohatá historie chudého neohroženého tisku soc. dem. žen." *Ženské noviny*. 1937. R.19, č.26, 1/7, s.3.

²¹⁰ "Svobodný nový rok." *Ženský list*. 1920. R.3, č.1, 30/12, s.1.

²¹¹ Vízdalová 1988: 108.

²¹² "Upozornění odběratelkám *Ženského listu*." *Ženský list*. 1922. R.4, č.25, s.6.

²¹³ Křenová, Anna. "Komunistkám." *Komunistka*. R.1, 1922, č.1, 29/6, s.4.

další ženský komunistický časopis - *Žena*.²¹⁴ "Aby se snáze dostala k masám neuvědomělých žen a aby mezi nimi rozsávala zrno komunistických idejí," byla *Komunistka* v roce 1926 přejmenována na *Rozséváčku*.²¹⁵

Obsahem byla *Rozséváčka* i nadále politickým periodikem, ale postupem času se v ní začalo objevovat díky četným žádostem jejích čtenářek také velké množství beletrie, a to především od dělnických autorů.²¹⁶

Pod tímto názvem se časopis ustálil a pokračoval ve svém kontinuálním vydávání až do roku 1938, kdy byl úředně pozastaven. Po druhé světové válce se *Rozséváčka* objevila znovu v roce 1952, ovšem pouze na krátkou chvíli, neboť již v roce 1954 vycházet opět přestala, tentokrát navždy.

6.3.2 Ženské noviny

Na sociálně-demokratickou tradici *Ženského listu* navázaly *Ženské noviny*, a z toho důvodu jsou také považovány jako jeho nepřímý pokračovatel.²¹⁷ Začaly vycházet v roce 1922, kdy byl *Ženský list* převzat Komunistickou stranou Československa. "Když nám komunistky zabraly časopis, přestaly jsme ho odebírat, a když začly vycházeti naše "*Ženské noviny*", začínaly jsme s kolportáží za těžkých zhoršených podmínek znovu,"²¹⁸ vzpomínala v *Ženských novinách* kolportérka *Ženského listu* a *Ženských novin* Josefa Bulířová.

Významnou osobností *Ženských novin* byla jejich šéfredaktorka Betty Karpišková, která byla také velmi aktivně politicky činná - v roce 1920 se stala poslankyní, a o devět let později i senátorkou. Za svou reprezentaci československé sociální demokracie a udržování styků s domácím odbojem však byla za druhé světové války zadržena gestapem, a následně odvezena do koncentračního tábora v Osvětimi, kde také zemřela v plynové komoře.²¹⁹

Svým obsahem se *Ženské noviny* velmi podobaly *Ženskému listu* - byly však mnohem rozsáhlejší - jak formátem, tak i svým rozsahem. Měly tak příležitost informovat o daleko větším množství událostí týkajících se dělnických žen. Nechyběly zde zprávy ze sjezů strany, lékařské články a ani právní poradna.

---

²¹⁴ Kubiček 1982: 22.

²¹⁵ Tučková, Anna. "Kapitolky z dějin ženského pokrokového tisku." *Vlasta*. R.14, 1960, č. 37, 14/9, s.4

²¹⁶ Šámal 2005: 158-159.

²¹⁷ Nepřímý z toho důvodu, že jeho přímým pokračovatelem byl komunistický *Ženský list* (následně *Komunistka*, a poté *Rozséváčka*). K jeho tradici a hodnotám se však hlásily pouze *Ženské noviny*, které na něj také upozorňovaly ve svém jubilejním čísle k 45. roku vydávání.

²¹⁸ Bulířová, Josefa. "My na župě českolipské." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.26, 1/7, s.6.

²¹⁹ Tomeš 2004: 68.

Od roku 1922 byl tento časopis vydán bez přestávky až do roku 1944, kdy bylo jeho vydávání pozastaveno. K obnovení *Ženských novin* poté již nikdy nedošlo.

7. Diskuze

Dle mého názoru by tato práce mohla poskytnout základ pro další výzkumy, které by mohly dále prozkoumávat otázky týkající se českého ženského politického tisku. Zajímavé by bylo například blíže prozkoumat vývoj *Ženských novin*, jednoho z následovníků *Ženského listu*, který se jako jediný přímo hlásil k jeho odkazu a hodnotám. Stejně tak by se daly blíže prozkoumat i ženské přílohy různých českých politických periodik, nebo speciální ženské rubriky v těchto listech (často označovány jako "Ženská hlídka").

Další možností, která se výzkumníkům naskytuje, je srovnání *Ženského listu* s jinými českými ženskými časopisy přelomu 19. a 20. století - např. se *Ženským světem* nebo *Ženskými listy* a například pomocí obsahové analýzy blíže prozkoumat, jakým tématům jednotlivé časopisy věnovaly svou pozornost, nebo také prozkoumat jestli byla i nepolitická ženská periodika stíhána cenzurou stejně jako tomu bylo u *Ženského listu*.

Obdobně by šlo také vytvořit srovnání *Ženského listu* s jinými sociálně-demokratickými periodiky - např. s *Rovností* nebo *Právem lidu*, a to například v tom, jakým způsobem jednotlivé časopisy informovaly o ženské otázce nebo bojům za volební právo žen.

Domnívám se, že podobným způsobem jako byla vytvořena tato práce by bylo třeba zpracovat historii více ženských časopisů - a to především těch, o kterých v literatuře najdeme pouze drobné zmínky - například *Ženský svět* nebo *Ženská revue*.

8. Závěr

V této bakalářské práci jsem se zabývala podmínkami vývoje sociálně-demokratického časopisu *Ženský list* (1892-1914), jeho personálním složením, strukturou, obsahem, formou a hospodařením. K založení listu došlo především na popud manželek členů Československé sociálně demokratické strany dělnické, ale také dalších dělnických žen, které v této době neměly jiného českého periodika, který by informoval o ženách na politické scéně, o bojích za rovné volební právo a záležitostech týkajících se dělnictva. Na sjezdu strany ve Vídni bylo rozhodnuto, že český *Ženský list* bude redigován z Brna, k čemuž přispěl hlavně průmyslový charakter tohoto města - Brno bylo pověstné svými textilními továrnami, ve kterých pracovaly desítky tisíc dělnic, a tedy i potenciálních čtenářek listu. Ke vzniku časopisu finančně dopomohly různé ženské spolky a organizace, které uspořádávaly sbírky ve prospěch *Ženského listu*. Z důvodu malých finančních prostředků bylo stanoveno, že časopis bude vycházet dvakrát měsíčně, aby administrace nemusela platit kolkovné. První číslo vyšlo 1. července 1892 a majitelkami listu se staly Mína Hybešová a Terezie Toužilová, zatímco zodpovědnými redaktory byli prvních 7 let pouze muži - často redaktoři zprátené *Rovnosti*, kteří se na této pozici velmi často střídali. Zodpovědnou redaktorkou *Ženského listu* se žena stala poprvé až v roce 1899 a byla jí Mína Hybešová.

Během období, kdy redakce *Ženského listu* sídlila v Brně, se časopis postupně etabloval na scéně ženských českých časopisů. A to jako jediný, který se zajímal především o politické ambice žen, a nejen o jejich společensky danou pozici manželky-vychovatelky jako jiné ženské časopisy té doby. Co se formátu týče, v tomto období časopis neprošel příliš výraznými změnami, a to i přesto, že docházelo k častým personálním změnám na pozicích zodpovědných redaktorů listu. Logotyp časopisu byl změněn pouze jednou, pokaždé však zobrazoval ilustrace, které znázorňovaly boj za rovné volební právo. Právě snaha o to, aby se dělnické ženy naučily číst politické zprávy a politice jako takové porozumět, se stala hlavním pohonem časopisu. Obsahem list informoval o problémech dělnických žen v pracovním prostředí, i doma, o vývoji bojů za volební právo žen u nás i ve světě a také publikoval o akcích Československé sociálně demokratické strany dělnické a o konferencích žen, přičemž do obsahu nepřispívali jenom redaktoři *Ženského listu*, ale také samotní čtenáři. I přesto, že tiskové zákony již nebyly tak striktní jako např. v 50. letech 19. století, některé z článků v *Ženském listu* byly trnem v oku cenzorům, a namísto nich zůstalo v časopise jen prázdné místo. Finančně na tom *Ženský list* také nebyl nejlépe - spousta čtenářů časopisu dlužila za předplatné, a proto i nadále pořádala administrace a také různé ženské spolky sbírky, aby

mohl časopis i nadále pokračovat. Často si administrace musela také půjčovat peníze od ženských organizací, aby zaplatila dluhy např. tiskárně. Co se týče nákladu *Ženského listu* za doby jeho vydávání v Brně, ustálil se přibližně na 3000 výtiscích, což však v porovnání s šesti-tisícovými náklady jiných brněnských sociálně-demokratických časopisů bylo relativně malé množství. S rozšiřováním časopisu velmi aktivně pomáhaly kolportérky, volené za jednotlivé ženské spolky, které se mnohokrát během této práce dostávaly do křížku se zákonem, který zakazoval podomní prodej novin.

V roce 1901 byla redakce časopisu přesunuta do Prahy a důvodů k tomuto kroku bylo hned několik. Zaprvé, v rámci administrace došlo na přelomu století ke sporům mezi ženským výkonným výborem, který list vydával, a ženskými spolky, které výboru vyslovily nedůvěru. Na konferenci strany v roce 1900 bylo po mnoha diskuzích nakonec rozhodnuto, že bude *Ženský list* přesunut do Prahy. Zadruhé, podmínky v Brně pro časopis přestaly být příznivé a větší zájem o *Ženský list* byl z Čech. Zatřetí, nabídku stát se zodpovědnou redaktorkou *Ženského listu* již dříve získala významná česká učitelka a aktivistka za volební právo žen Karla Máchová, která však bydlela v Praze. Praha se také navíc v té době stala hlavním sídlem Československé sociálně demokratické strany dělnické, a bylo pro ní výhodnější mít svůj tisk pod dohledem přímo v Praze.

Karla Máchová se stala nejvýznamnější postavou historie *Ženského listu*. V pozici zodpovědné redaktorky zůstala po celý zbytek jeho vydávání (až do začátku první světové války) a pod jejím vedením se list stal bojovnějším a s téměř trojnásobným nákladem než v Brně. Styky Máchové s prominentními postavami české historie - jako s Tomášem Garriguem Masarykem a především pak s jeho manželkou Charlottou, byly pro list velkým pozitivem. Charlotta Masaryková, jako blízká přítelkyně Karly Máchové, pomáhala Máchové s ujasňováním problémů, které měla se svými články, a dokonce sama také pomáhala *Ženský list* kolportovat po Praze. Vzhled listu se zjednodušil - namísto složitých ilustrací v hlavičce začal časopis sázet na stručné a výstižné logo, u kterého se během času měnil pouze typ písma. K velké změně došlo v roce 1908, kdy se díky neustále se zvyšujícímu nákladu časopisu, administrace rozhodla pro změnu periodicity *Ženského listu* z dvoutýdeníku na týdeník. *Ženský list* se tak stal jediným týdně vydávaným časopisem pro ženy. O rok později přišel tento týdeník s další velkou změnou - a to zvětšením formátu na velikost A3. Co se týče obsahu, v listu dostala mnohem větší prostor inzerce na závěrečné straně listu, která především upozorňovala na nové publikace Tiskového družstva Československé sociálně demokratické strany dělnické, které list v této době vlastnilo. Problematiky volebního práva žen zůstala i nadále hlavní náplní článků *Ženského listu*, především v souvislosti s první

kandidaturou žen do zemského sněmu, mezi něž patřila i Karla Máchová. V *Ženském listu* se také objevily nové rubriky jako Hlídka zdravotnická a vychovatelská nebo také romány na pokračování. Po dlouhých debatách mezi čtenářstvem a redakcí *Ženský list* také v roce 1914 uvolil k vydávání měsíční přílohy "Jak se máme odívati", ne však se zaměřením na současnou módu, jak to dělaly jiné ženské časopisy, ale s praktickými radami, jak snadno rodině zhotovit oděv. I nadále v listu docházelo k cenzuře článků, a to velmi často článků protiklerikálních. Cenzura sice list poškozovala, ale po finanční stránce si *Ženský list* vedl již mnohem lépe - po prvních několika letech v Praze se mu podařilo zbavit se dluhů z Brna a také si mohl dovolit nezměnit cenu jednotlivých čísel ani poté, co zvětšil svůj formát.

Zlatý věk *Ženského listu* však narušila první světová válka - v srpnu roku 1914 byl list stejně jako několik dalších sociálně-demokratických časopisů pozastaven. Po válce byl roku 1919 znovu obnoven, avšak pod názvem *Ženské noviny*, vedené Marií Majerovou. V roce 1921 byl zpětně přejmenován na *Ženský list*, ale brzy se v něm začaly projevovat levicové tendence, související s rozkolem Československé sociálně demokratické strany dělnické, ze které se oddělila levicová frakce, zakládající Komunistickou stranu Československa. Časopis už ani svým vzhledem, ani obsahem nepřipomínal původní sociálně-demokratický *Ženský list*. Aby se časopis úplně odpoutal od svých sociálně-demokratických kořenů, brzy změnil název na *Komunistka* a později na *Rozsévačka*. Prázdné místo mezi sociálně-demokratickým ženským tiskem v roce 1922 zaplnily *Ženské noviny*, které se jako jediné k odkazu *Ženského listu* hlásily svým obsahem.

Hlavním přínosem *Ženského listu* byla jeho pomoc ženám, které předtím nebyly zvyklé číst články týkající se politiky, aby politickým tématům porozuměly. *Ženský list* svým dílem přispěl k osvětě dělnických žen a propagaci myšlenek rovnosti mezi mužem a ženou. Nejen díky ženám, ale i díky mužům, kteří svými články do listu přispívali, měly čtenářky *Ženského listu* možnost si uvědomit, že žena nemá ve společnosti určené místo "u plotny", ale že se sama může přičinit ke své seberealizaci a aktivně se zapojit do politického života.

Přílohy

Příloha č.1 - Fotografie prvních redaktorů a redaktorek *Ženského listu*

Příloha č.2 - Záznam o Ženském listu v seznamech politických listů policejního ředitelství v Brně (MZA):

19. Zensky list Pásmo

Eigenthümer: *Joseph Hübner, Grün u. Sport, Paris u. Kiseuc*

Herausgeber: *Joh. Hübner T*

Chefredacteur: *Jung Kornpira*

Polit. Redacteur: *Joh. Hübner & Jung Hübner*
(nicht Hübner, Jung Kornpira & Jung Kornpira)

Allg. pol. Richtung: *parceil demokratisch*

Spezieller Einfluß: *einige andere*

---

inspr. *den dem Arbeiterbewegung*

subord ^{von} *mit dem Arbeiterverband*

Materielle *einige andere*

Struktur *einige andere*

Steht im Verbindung *Russland, Preußen, Czechen, Belgien*
 mit *Best. in R. in Belgien, hat Belgien*
 welchen anderen *Journalen?*

---

erscheint? *einmal monatlich*

Auflage? *2500 ~~3000~~ 3.400*

---

am meisten *in der Arbeiterbewegung*

Leser / gewökl. Schichten *Arbeiter*

Tagesblätter: *Einige Hübner in Sport Paris*

Familienblätter *Joh. Hübner*

Produktions *Jung Kornpira*

Sprachgruppen *einige andere*

4/1 1901 *May*

68

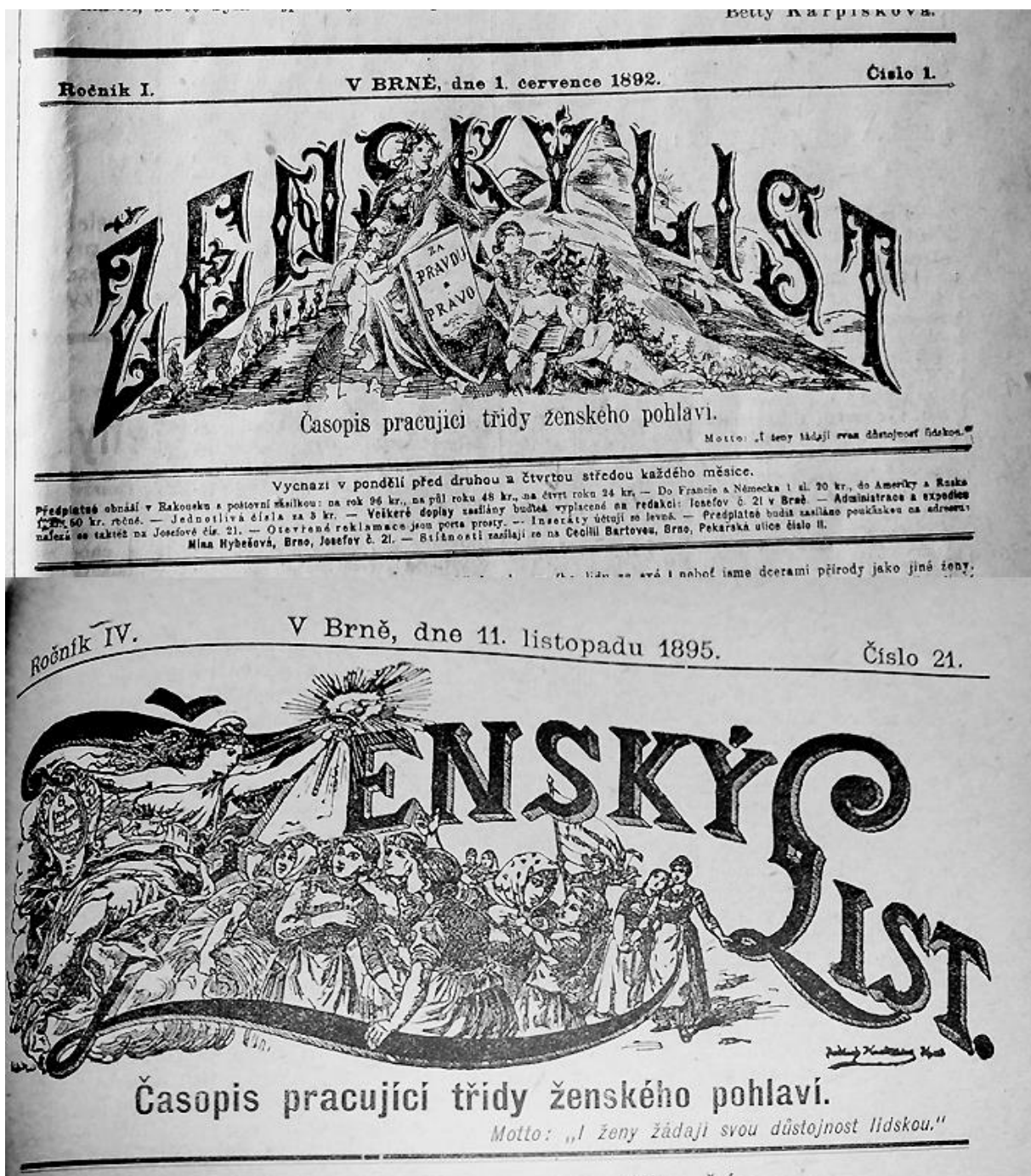
Příloha č.3 - Kresba sídla redakce *Ženského listu* a *Rovnosti* na adrese Josefov 21, Brno a fotografie exteriéru sídla:

Příloha č.4 - Porovnání titulních stran *Ženských listů* (1873-1926), *Ženského listu* (1892-1914) a *Ženských listů* v Chicagu (1894-1914):

Příloha č.5 - Proměny hlaviček *Ženského listu* za doby jeho vydávání v Brně (1892-1900):

Príloha č.6 - Ukážky speciálných prvomájových čísel *Ženského listu* (zleva odshora postupně vydání z let 1896, 1898, 1900, 1908 a 1912):

Príloha č.7 - Proměny výše ceny *Ženského listu* za doby jeho vydávání v Brně (1892-1900):

ROK	CENA ČÍSLA	CENA PŘEDPLATNÉHO			CENA PŘEDPLATNÉHO DO NĚMECKA A FRANCIE	CENA PŘEDPLATNÉHO DO AMERIKY A RUSKA
		CELÝ ROK	PŮL ROKU	ČTVRT ROKU		
1892	3 kr.	96 kr.	48 kr.	24 kr.	1 zl. 20 kr.	1. zl. 20 kr.
1893	3 kr.	96 kr.	48 kr.	24 kr.	1 zl. 20 kr.	1. zl. 20 kr.
1894	3 kr.	96 kr.	48 kr.	24 kr.	1 zl. 20 kr.	1. zl. 20 kr.
1895	6 h	1 K 92 h	96 h	48 h	2 K 40 h	3 K
1896	6 h	1 K 92 h	96 h	48 h	2 K 40 h	3 K
1897	6 h	1 K 92 h	96 h	48 h	2 K 40 h	3 K
1898	8 h	1 K 92 h	96 h	48 h	2 K 40 h	3 K
1899	8 h	1 K 92 h	96 h	48 h	2 K 40 h	3 K
1900	8 h	1 K 92 h	96 h	48 h	2 K 40 h	3 K

Příloha č.8 - Účet za Ženský list z roku 1898 (MZA):

Účet Ženského listu za červenec a srpen 1898.

č.	Příjem:				Výdání:			
	Předplatné.	Dotisk	Průběžný	Přísp.	Tiskárni,	Knihárny	Služné	Příjné
13.	43.12	- 49	8.57	- 69	29.50	9.05	24.00	2.50
14.	59.40	- 62	2.68	- -	29.50	9.77	24.00	3.50
15.	48.57	- 68	- 27	80 -	29.50	9.35	24.00	1.75
16.	79.82	- 67	8.67	- -	29.50	9.20	24.00	1.75
					<u>118.00</u>	<u>37.37</u>	<u>96.00</u>	<u>9.50</u>

Celkový příjem:		Celková výdání:	
Kolovost z č. 12	zájem	Deficit z měs. čísem	z. k.
Na předplatném	230.85	Tiskárni	118.00
Dotiskový prodej	2.46	Knihárny post. a nam.	37.37
Průběžný	20.29	Služné redaktoři	96.00
Příspěvky	80.69	Různá výdání	9.50
	<u>334.19</u>	Whom	294.66
		Zbylá kolovost	39.53
		<u>Rozná s příjmem</u>	<u>334.14</u>

V Brně dne 1. 9. 1898

A. Paurtan
administrátor

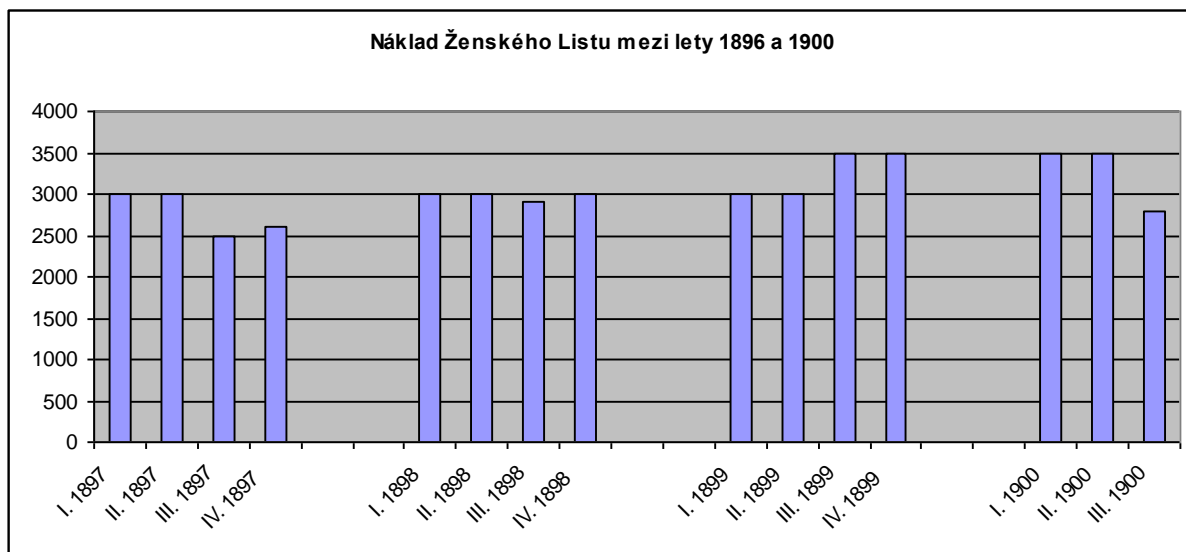

Vícelet Zemského listu za č. 17-24

Průběh	roku 1898.	vydání	zl. kn.
Hotovost z č. 17	39.53		
č. 17 předplatné	58.68	tiskárně	29.50
príspevky	2.60	služné	24.-
větší prodej	1.21	č. 17 pošta	9.65
drobný prodej	48	expedice	2.95
č. 18 předplatné	140.12	č. 18 tiskárně	29.50
větší prodej	— . 50	služné	36.-
drobný	— . 54	č. 18 pošta	9.65
č. 19 předplatné	75.62	expedice	1.75
větší prodej	— . 34	č. 19 tiskárně	29.50
drobný "	— . 33	služné	24.-
č. 20 předplatné	78.33	č. 19 pošta	9.65
príspevky	16	expedice	1.75
větší prodej	4.28	č. 20 tiskárně	29.50
drobný "	58	služné	36.-
č. 21 předplatné	67.09	č. 20 pošta	9.65
príspevky	5.50	expedice	1.75
větší prodej	4.18½	č. 21 tiskárně	29.50
drobný "	44	služné	24.-
č. 22 předplatné	47.41	č. 21 pošta	9.20
príspevky	2.53	expedice	1.75
větší prodej	4.22	č. 22 tiskárně	29.50
drobný "	35	služné	24.-
č. 23 předplatné	35.80	č. 22 pošta	8.-
príspevky	— . 30	expedice	1.75
větší prodej	2.10½	č. 23 tiskárně	29.50
drobný "	— . 39	služné	24.-
předplatné	26.24	č. 23 pošta	10.67
príspevky	— . 30	expedice	2.50
větší prodej	— . 84½	tiskárně	29.50
drobný "	29.	služné	24.-
		pošta	10.90
		expedice	3.50
úhrn	601.09½	úhrn	546.47
vydání	546.47		
zbytk	54.63½		

Ad. Burián
administrátor

Příloha č.9 - Náklad *Ženského listu* za doby jeho vydávání v Brně (1892-1900):

Příloha č.10 - Záznam cenzurních zásahů v *Ženském listu* mezi lety 1893-1898:

Conf. 93

7 - § 202
 8 - §§ 65a, 302
 10 - §. §. 302
 13 - § 302
 17 - § 122 b
 20 - §. 302

Conf. 94

10 - §§ 65a, 300, 305
 12 - 305,
 15 - 302,
 19 - 65a
 21 - 65a,
 23 - 302,
 24 - 302 a 576.

Conf. 1495

1897-1898

(Signature)

se utišiti. Jest to opět jeden úřed do rakve našeho vyssávacího systému hospodářského.

Různá cena životů. Nedávno šlo několik bujných hejsků buržoáckých do jeskyně v Lurlochu, kdež buď přirozeně, či jak některé zprávy praví, strojeně, byli zatopeni vodou tak, že nemohli z jeskyně ven. Osm dní byli uvěznění v této jeskyni. Jest to sice trapný případ, ale podnět k němu zavedl luxus. Nebyla to bída neb hlad, která ony hejsky zahnala do jeskyně, nýbrž byla to bujnost a sportová choutka mladých měšťáků, kteří bujností již ani neví, jaké zábavy by vyhledávali. Zpráva o uvězněných v Lurlochu přišla i do sněmovny a tato, poněvadž uvěznění byli synkové měšťáků, nemeškala a povolila k záchráně uvězněných 15 000 zl. Jeden život každého z výletníků stál tedyskoro 2000 zl. — Když dělníci v Mor. Ostravě chtěli zachrániti bídný život svůj a domoci se vyšší mzdy, odpomohli tomu četníci tím, že na každého věnovali jeden náboj; náboj stojí as 5 kr., cení se tedy život dělníka na 5 kr., a život měšťáka za 2000 zl. Kdo však jest společnosti lidské užitečnější?

Výkvět naší svobody. Soudružka Vy-

ku
jíc
co
se
sp
há
sta
hc
vš
o
ža

na
na
bc
pr
ok

kr
be
to
of
je
m
m
na
sig
ch

listům, jistě by již případ podobný se nevyskytl.

Různá cena — — — — —
— — — — — užitečnější. **(Zabaveno.)**

Blahobyť služek. U paní N. v Brně má služka takové postavení, jaké jen peklu se všemi jeho hrůzami (jak totiž se líčí)

Příloha č.12 - Karla Máchová

Příloha č.13 - Přání Tomáše Garriguea Masaryka k 60. narozeninám Karly Máchové:

Praha 18/10'3.

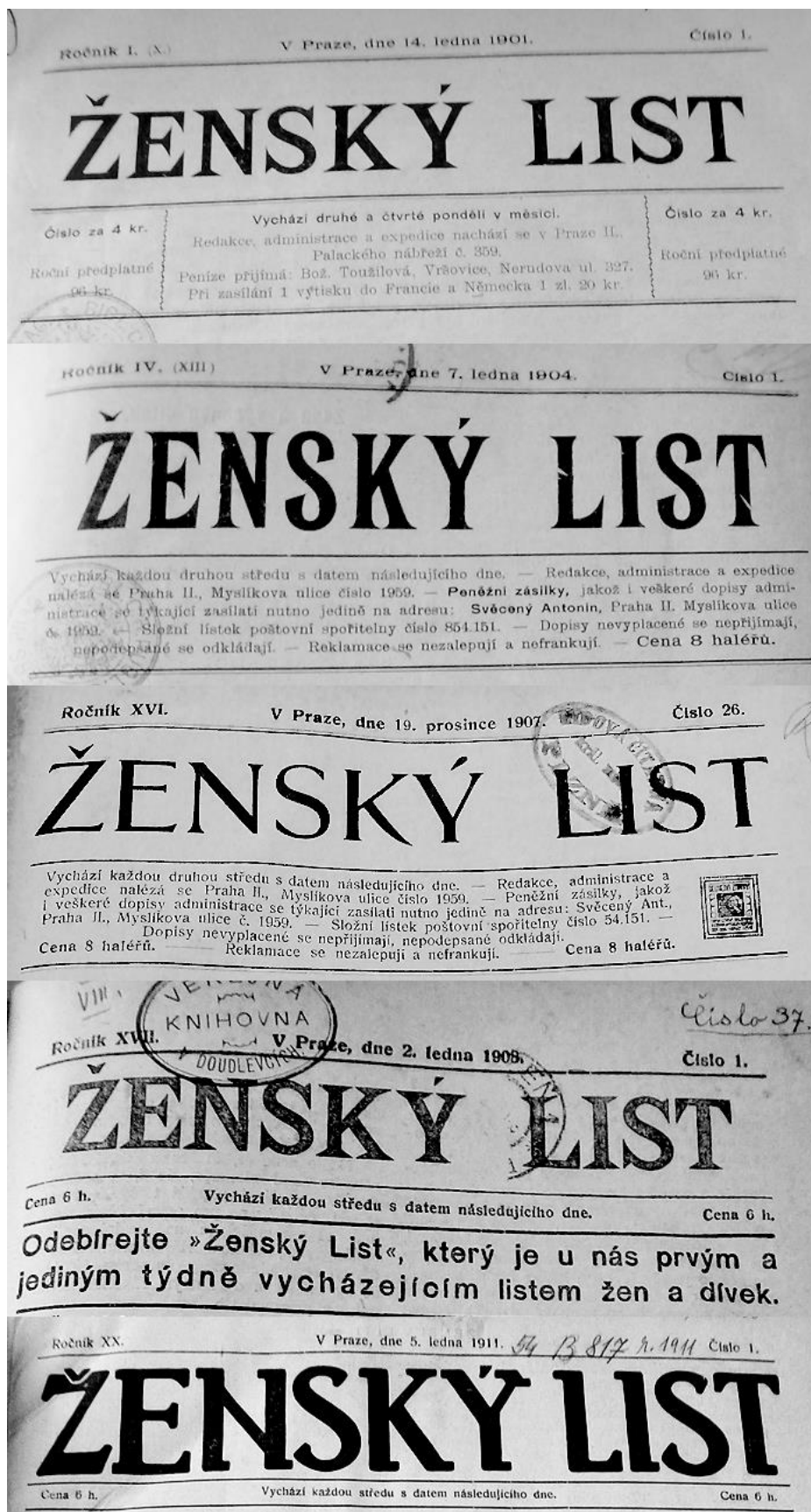
Chrástě Šleino Máchové,

práje Vám, to vše, všechno
dobré a práje to za celou rodinu naši:
řady těch, kteří sňali o Husově stavu,
naši, velmi důležitou, že byh přičel
a stáhl Vám rukou.

Srdce mé Vaš

Masaryk.

Příloha č.14 - Proměny hlaviček *Ženského Listu* za doby jeho vydávání v Praze (1900-1914):

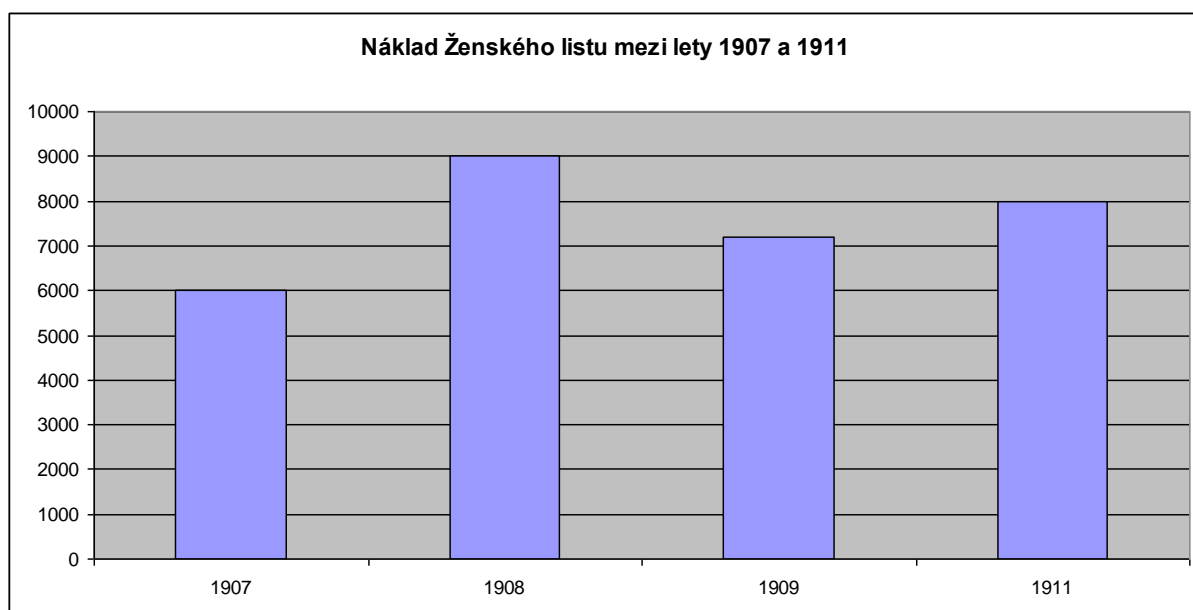

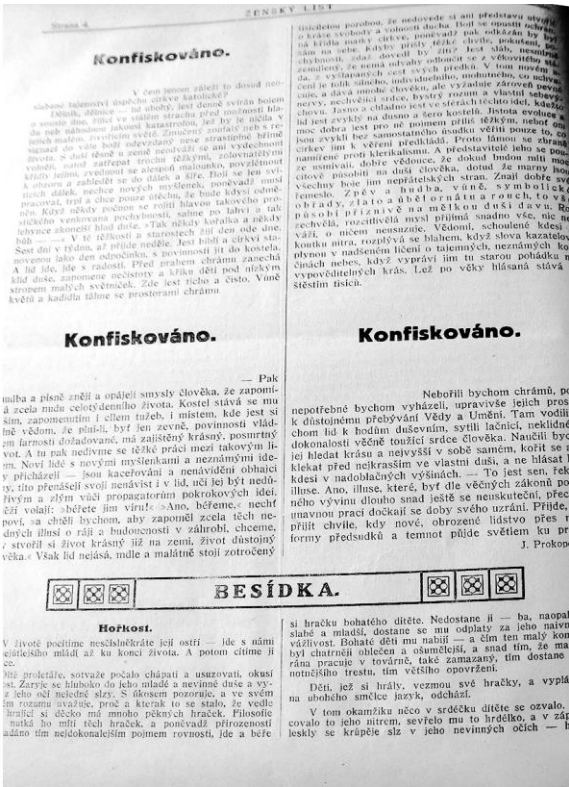
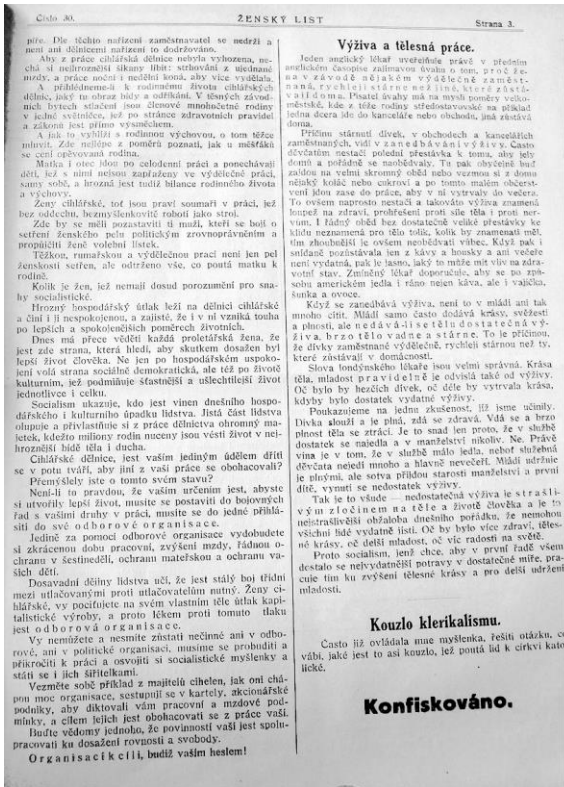

Příloha č.16 - Proměny výše ceny *Ženského Listu* za doby jeho vydávání v Praze (1901-1914):

ROK	CENA ČÍSLA	CENA PŘEDPLATNÉHO			CENA PŘEDPLATNÉHO DO NĚMECKA A FRANCIE	CENA PŘEDPLATNÉHO DO AMERIKY A RUSKA
		CELÝ ROK	PŮL ROKU	ČTVRT ROKU		
1901	4 kr.	96 kr.	48 kr.	24 kr.	1 zl. 20 kr.	-
1902	8 h	2 K 8 h	1 K 4 h	-	"o poštovné více"	"o poštovné více"
1903	8 h	2 K 8 h	1 K 4 h	-	"o poštovné více"	"o poštovné více"
1904	8 h	2 K 8 h	1 K 4 h	-	"o poštovné více"	"o poštovné více"
1905	8 h	2 K 8 h	1 K 4 h	-	"o poštovné více"	"o poštovné více"
1906	8 h	2 K 8 h	1 K 4 h	-	"o poštovné více"	"o poštovné více"
1907	8 h	2 K 8 h	1 K 4 h	-	"o poštovné více"	"o poštovné více"
1908	6 h	3 K 12 h	1 K 56 h	-	3 K 64 h	4 K 68 h
1909	6 h	3 K 12 h	1 K 56 h	-	3 K 64 h	4 K 68 h
1910	6 h	3 K 12 h	1 K 56 h	-	3 K 64 h	4 K 68 h
1911	6 h	3 K 12 h	1 K 56 h	-	3 K 64 h	4 K 68 h
1912	6 h	3 K 12 h	1 K 56 h	-	3 K 64 h	4 K 68 h
1913	6 h	3 K 12 h	1 K 56 h	-	3 K 64 h	4 K 68 h
1914	6 h	3 K 12 h	1 K 56 h	-	3 K 64 h	4 K 68 h

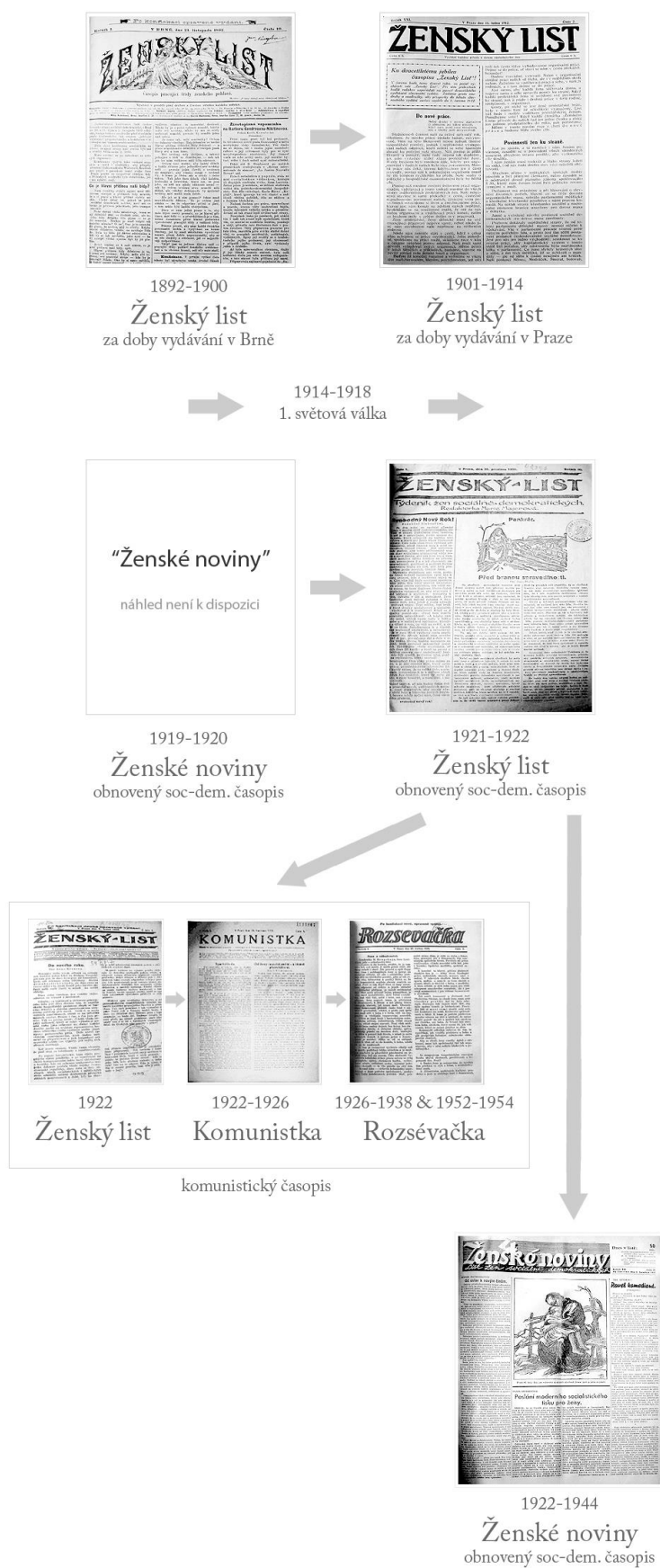
Příloha č.17 - Náklad *Ženského Listu* mezi lety 1907 a 1911 za doby jeho vydávání v Praze (1901-1914):

Příloha č.19 - Diagram vývoje *Ženského listu* a jeho pokračovatelů:

Seznam použité literatury

I. Monografie

- Abrams, Lynn. 2005. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bednařík, Petr - Jirák, Jan - Köpplová Barbara. 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Beránková, Milena - Malec, Karel. 1976. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Burešová, Jana. 2001. "Vztah Charlotty a Tomáše Garrigue Masarykových k ženským spolkům." Pp. 139-151, in *Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000*, ed. by Marie Neudorflová. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR.
- Franěk, Otakar. 1976. *Josef Hybeš: Fotopřílohy - Dobové dokumenty*. Brno: Blok.
- Franěk, Otakar. 1976. *Maršál chudých: životní osudy Josefa Hybeše*. Brno: Blok.
- Galandauer, Jan. 1986. *Od Heinfeldu ke vzniku KSČ: České dělnické hnutí v letech 1889-1921*. Praha: Svoboda.
- Horská, Pavla. 1999. *Naše prababičky feministky*. Praha: NLN.
- Hroch, Miroslav. 1985. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Kořalka, Jiří. 1996. "Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912." Pp. 307-320, in *Žena v dějinách Prahy*, ed. by Jiří Pešek. Praha: Skriptorium.
- Kubíček, Jaromír. 1982. *Český politický tisk na Moravě a ve Slezku v letech 1918-1938*. Brno: Blok.
- Lenderová, Milena. 1999. *K hříchu i k motlidbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta.
- Lenderová, Milena. 2009. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN.
- Malínská, Jana. 2005. *Do politiky prý žena nesmí - proč?* Praha: Libri.
- Pavlík, Petr. 2005. "Gender a trh práce." Pp. 32-37, in *Gender ve škole*, ed. by Irena Smetáčková a Irena Vlková. Praha: Otevřená společnost o.p.s.
- Prokop, Vladimír. 2005. *Literatura 19. a počátku 20. století (od romantiků po buřiče)*. Sokolov: O.K.-Soft.
- Renzetti, Claire M. - Curran, Daniel J. 2005. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Schelle, Karel. 2009. *Die Entwicklung der Organisation der modernen tschechischen öffentlichen Verwaltung*. GRIN Verlag.
- <http://books.google.cz/books?id=HF1h8tAUmkcC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (4.11.2012).
- Schelle, Karel - Man, Vratislav. 2011. *Grundzüge des tschechischen Verfassungsrechts*. GRIN Verlag.
- <http://books.google.cz/books?id=zWjV9HXWuJ4C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (24.10.2012).

Schelle, Karel - Schelleová, Ilona. 2009. *Geschichtsbareit in der Tschechischen Republik*. GRIN Verlag.

<http://books.google.cz/books?id=T6fDjw423B4C&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false> (23.10.2012).

Šámal, Petr. 2005. "Beletrie, ženský komunistický tisk a problémy kontinuity (Na příkladu Rozsévačky)." Pp. 145-169, in *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století*, ed. by Michal Jareš, Pavel Janáček a Petr Šámal. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR.

Štěpánek, Miroslav a kol. 1982. *Ilustrovaný encyklopedický slovník, III. díl*. Praha: Academia.

Štěpánová, Irena - Sochorová, Ludmila - Secká, Milena. 2001. *Ženy rodiny Náprstkovy*. Praha: Argo.

Tomeš, Josef. 2004. *Průkopníci a pokračovatelé: Osobnosti v dějinách české sociální demokracie (1878-2003)*. Praha: Demos.

Uhrová, Eva. 2008. *České ženy známé a neznámé*. Praha: E. Uhrová.

Willoughby, Susan. 2004. *Modern times: 1750-1990*. Oxford: Heinemann Educational Publishers.

<http://books.google.cz/books?id=rJSnN4a-Z1sC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (30.10.2012).

II. Internetové zdroje

MF Dnes. 2002. *Čím se dříve v českých zemích platilo a co se dalo z výplaty koupit?*

http://finance.idnes.cz/cim-se-drive-v-ceskych-zemich-platilo-a-co-se-dalo-z-vyplaty-koupit-1cc-/bank.aspx?c=A020211_135901_fi_osobni_mir (27.11.2012).

Kolářová, Markéta. 2005. *Cenzura v českém tisku od Habsburků do roku 1939*.

<http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/95-cenzura-v-ceskem-tisku-od-habsburku-do-roku-1939.html> (23.10.2012).

Pavlů, Dušan. 2008. *Česká žurnalistika do konce století* [prezentace]. VSFS.

http://is.vsfs.cz/el/6410/zima2008/B_VyMe/Ceska_zurnalistika_-_DIL_III_-_po_roce_1848.pdf (23.10.2012).

Ústav pro studium totalitních režimů. (Nedatováno). *Složení vedoucích orgánů KSČ*.

<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf> (26.11.2012).

Tomeš, Josef - Malínský, Jiří. (Nedatováno). *Z historie České sociální demokracie*.

<http://zlinsko.cssd.cz/s95519/s95520/a433668.html> (20.10.2012).

Tuček, Josef. 2008. *Měli se úředníci za Rakouska-Uherska líp než dnes?*

<http://aktualne.centrum.cz/veda/clanek.phtml?id=611242> (15.11.2012).

Štrbáňová, Soňa. 2008. *Vytváření podmínek pro vstup žen do vědy do roku 1938*.

<http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769> (20.12.2012).

III. Diplomové práce

Franěk, Jaroslav. 2009. *Zápisy ze zasedání městské rady města Kladna při přechodu od monarchie k republice* [diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita.

http://is.muni.cz/th/154614/ff_m/Zapisy_ze_zasedani_mestske_rady_mesta_Kladna_pri_prechodu_od_monarchie_k_republice.pdf (27.10.2012).

Tardonová, Veronika. 2009. *Eliška Krásnohorská a Ženské Listy* [bakalářská práce]. Pardubice: Univerzita Pardubice.

http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/33330/1/TardonovaV_Eli%C5%A1kaKr%C3%A1snohorsk%C3%A1_ML_2009.pdf (30.10.2012).

Odehnalová, Andrea. 2011. *Měšťanka a dělnice v Brně v letech 1875-1914* [diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita.

http://is.muni.cz/th/215393/ff_m/Magisterska_prace.pdf (15.11.2012).

Seznam pramenů

I. Články z tisku

Křenová, Anna. "Komunistkám." *Komunistka*. R.1, 1922, č.1, 29/6, s.4.

Pelcová, Pavla. "T.G. Masaryk mezi námi." *Ženské noviny*. R.19, 1937, č.52, 30/12, s.3.

Tučková, Anna. "Kapitolky z dějin ženského pokrokového tisku I." *Vlasta*. R.14, 1960, č. 36, 7/9, s.3.

Tučková, Anna. "Kapitolky z dějin ženského pokrokového tisku II." *Vlasta*. R.14, 1960, č. 37, 14/9, s.4.

Uhrová, Eva. "Karla Máchová - přítelkyně paní Charlotty." *Krásná paní*. R.4, 2006, č.10, s.42.

V.I.E. "Žena ze stanoviska sociálního." *Budoucnost*. R.3, 1876, č. 6, 15/3, s.1

Wohlgemuthová, Renata. 1965. "Účast žen v české sociální demokracii." *Československý časopis historický*. R.1, 1965, č.3, s. 403-417.

II. Celá čísla periodik

Arbeiterinnen-Zeitung. R.1, 1892, č.1.

<http://www.literature.at/viewer.alo?objid=13477&page=1&viewmode=fullscreen> (23.10.2012).

Frauenblätter. R.1, 1872, č.1.

<http://www.literature.at/viewer.alo?objid=13209&page=1&viewmode=fullscreen> (23.10.2012).

Rovnost. R.7, 1891, č.8.

Ženský list. 1892, 1894-1902, 1904-1905, 1907-1908, 1911-1914, 1920.

Ženské noviny. R.19, 1937, č.26.

III. Zákony

Salák, Pavel - Tauchen, Jaromír. 2009. "Zákon o tisku č.3/1863." *Říšská sbírka zákonů 1848-1918*.

<http://www.koncelik.eu/tiskovy-zakon-3-1863/> (23.10.2012).

Zákon o právu shromažďovacím č.135/1867.

<http://www.shromazdovacipravo.cz/index.php/dalsi-dokumenty/14-zakon-1351867-r-z-o-prave-shromazdovacim> (23.10.2012).

IV. Archiválie

Moravský zemský archiv, B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2205-B (Československá sociální demokracie), i.č. 2011. Prohlášení. fol. 2277.

Moravský zemský archiv, B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2205-B (Československá sociální demokracie), i.č. 2011. Účet Ženského listu v roce 1898, s. 162-163.

Moravský zemský archiv, B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2767 (Seznam zaniklých novin), Náklady politických tisků, s. 340-399.

Moravský zemský archiv, B-26 (Policejní ředitelství Brno), kart. 2777 (Seznam politických tisků - 1906-1922), Ženský list, s. 418-419.

Seznam příloh

Příloha č.1 - Fotografie prvních redaktorů a redaktorek <i>Ženského listu</i>	58
Příloha č.2 - Záznam o <i>Ženském listu</i> v seznamech politických listů policejního ředitelství v Brně (MZA)	59
Příloha č.3 - Kresba sídla redakce <i>Ženského listu</i> a <i>Rovnosti</i> na adrese Josefov 21, Brno a fotografie exteriéru sídla	60
Příloha č.4 - Porovnání titulních stran <i>Ženských listů</i> (1873-1926), <i>Ženského listu</i> (1892-1914) a <i>Ženských listů</i> v Chicagu (1894-1914)	61
Příloha č.5 - Proměny hlaviček <i>Ženského listu</i> za doby jeho vydávání v Brně (1892-1900)	62
Příloha č.6 - Ukázky speciálních prvomájových čísel <i>Ženského listu</i> (zleva odshora postupně vydání z let 1896, 1898, 1900, 1908 a 1912)	63
Příloha č.7 - Proměny výše ceny <i>Ženského listu</i> za doby jeho vydávání v Brně (1892-1900)	63
Příloha č.8 - Účet za <i>Ženský list</i> z roku 1898 (MZA)	64
Příloha č.9 - Náklad <i>Ženského Listu</i> za doby jeho vydávání v Brně (1892-1900)	66
Příloha č.10 - Záznam cenzurních zásahů v <i>Ženském listu</i> mezi lety 1893-1898	66
Příloha č.11 - Porovnání cenzurované a necenzurované verze článku "Různá cena životů" v č. 10 <i>Ženského Listu</i> z roku 1894	67
Příloha č.12 - Karla Máchová	68
Příloha č.13 - Přání Tomáše Garriguea Masaryka k 60. narozeninám Karly Máchové	68

Příloha č.14 - Proměny hlaviček <i>Ženského Listu</i> za doby jeho vydávání v Praze (1900-1914)	69
Příloha č.15 - Ukázka z módní rubriky <i>Ženského listu</i> "Jak se máme odívati" z roku 1914	70
Příloha č.16 - Náklad <i>Ženského Listu</i> mezi lety 1907 a1912 za doby jeho vydávání v Praze (1901-1914)	71
Příloha č.17 - Proměny výše ceny <i>Ženského Listu</i> za doby jeho vydávání v Praze (1901-1914)	71
Příloha č.18 - Ukázka 4x konfiskovaného článku "Kouzlo klerikalismu" publikovaném v č.28 <i>Ženského Listu</i> z roku 1912	72
Příloha č.19 - Diagram vývoje <i>Ženského listu</i> a jeho pokračovatelů	73

Jmenný rejstřík

Adler, Victor.....	20
Bach, Alexandr.....	14
Bartoš, Josef.....	8
Bednařík, Petr.....	11
Beranová, ?.....	32
Bulířová, Josefa.....	52
Burián, Adolf.....	22
Buriánová, ?	21
Curran, Daniel J.....	11
Černá, ?.....	35
De Paepe, César.....	23
Dvořáková, S.	36
Filipínský, Jan	36
Flaubert, Gustave	44
Galandauer, Jan	24
Gendreová-Nikitinová, Barbora	39
Grégr, Julius	14, 17
Habicht, Karel	24
Hajn, Alois	24
Havlíček Borovský, Karel.....	37
Hergetová, Máří	22
Hlaváček, František.....	22
Holubová, ?	22
Honzáková, Anna	18
Horáková, Antonie	22
Horáková, Marie.....	21
Horská, Pavla	11
Hořák, František	22
Humpál-Zemanová, Josefína.....	24, 38
Hybeš, Josef	15-16, 20-21, 23
Hybešová, Vilemína	20-23, 34, 39, 55, 58
Chalupníková, Ludmila.....	35
Janáček, Otakar	37

Janičková, Marie	23
Jindráčková, ?	21
Jirák, Jan	11
Karpišková, Betty	49, 52
Komprda, František	22-23, 58
Kořalka, Jiří	11
Köpplová, Barbara	11
Kostelecká, Karla	viz Máchová, Karla
Krapková, ?	21
Krása, Alois	14
Krásnohorská, Eliška	7, 17, 24
Krčková, Věra	20
Lenderová, Milena	11
Líšeňský, Karel	47
Majerová, Marie	50, 51, 57
Malát, Josef	22
Malínská, Jana	11
Masaryk, Tomáš Garrigue	21, 27, 40, 48, 56, 68
Masaryková, Charlotte Garrigue	40, 48, 56
Masaryková, Alice	40
Maupassant, Guy de	44
Máchová, Karla	7, 10-12, 22, 24, 34, 36-41, 43, 48-50, 56-57, 68
Němec, Antonín	39, 50
Nováková, Teréza	38
Opletal, Jan	20
Palacký, František	13
Paletová, ?	34
Patzner, ?	31
Pavlík, Petr	11
Pecka, Josef Boleslav	38
Petráková, Františka	48, 49
Plamínková, Františka	41
Průšová, ?	33
Reisová, ?	37
Renzetti, Claire M.	11

Rieger, František Ladislav.....	13, 14
Sedlářová, Josefa.....	35
Schelle, Karel.....	11
Skalák, Josef.....	37
Sladkovský, Karel.....	13
Soukup, František.....	41
Steinerová, Anna.....	37, 44
Streitová, Julie.....	35
Streitová, Terezie.....	35
Strnadová, ?.....	35
Svěcený, Antonín.....	36, 49-50
Šámal, Petr.....	12
Škaloudová, Josefína.....	22, 28, 35, 58
Špera, Alois M.....	22, 23
Šturc, Václav.....	50
Thuma, Vojtěch.....	24
Toužilová, Božena.....	22, 35, 36, 58
Toužilová, Terezie.....	22-23, 32-37, 39, 55, 58
Tůmová, Marie.....	41
Uhrová, Eva.....	11
Vaňková, Anna.....	34, 35
Vašíková, Marie.....	22
Veselý, Antonín Pravoslav.....	36
Veselý, Josef.....	37
Viková-Kunětická, Barbora.....	41
Vilda, David.....	22
Vojtková, ?.....	22
Wiedermannová-Motyčková, Zdeňka.....	40
Wohlgemuthová, Renata.....	11
Zavadilová, Anna.....	22, 32
Zápotocký, Ladislav.....	38